

HOOFSTUK 1

INLEIDING

1.1 AGTERGROND

Die Nederduitse Gereformeerde Kerk is die oudste kerkverband in Suid-Afrika en sy geskiedenis strek terug tot by die volksplanting in 1652 en die totstandkoming van die eerste kerk in Suid-Afrika in 1665.

Dit is `n kerkgeskiedenis wat ten nouste vervleg is met die geskiedenis van Suid-Afrika self en as sodanig het baie leiersfigure binne hierdie kerkverband aan die kerkgeskiedenis en geskiedenis van die land help skryf.

Een van daardie kerkleiers was dr Jacobus Daniël Vorster.

As predikant en kerkregkundige het hy, “die geskiedenis van ons kerk in Suid-Afrika help skryf in een van die belangrikste tydvakke van die kerk se bestaan.” [*Die Burger* 09/01/1982]

Vir langer as vier dekades, maar veral in die tydperk 1951 tot 1962, het hy `n belangrike bydrae gelewer in die kerkregtelike ontwikkeling van die Ned Geref Kerk.

Van Vorster word getuig: “Sewentig jaar gelede is daar in Jamestown `n seuntjie wat die naam Jacobus Daniël sou ontvang vir die Vorster-gesin gebore. Hy was bestem om `n besondere rol in ons vaderland en met name in die Nederduitse Gereformeerde Kerk te speel. Dit is inderdaad merkwaardig dat uit een huisgesin `n staatspresident en `n moderator van die Algemene Sinode van die grootste kerk hier te lande aan ons gegee is.” [Potgieter 1979:272]

J D Vorster, beter bekend as Koot Vorster, het op 10 Augustus 1935 predikant geword in die Ned Geref Kerk, De Nieuwe Kerk, Kaapstad. Hier sou hy vir die volle tyd van sy bediening van meer as 44 jaar aan die voet van Tafelberg werk, eers as mede-leraar in De Nieuwe Kerk Kaapstad [wat tans die Ned Geref Kerk Tamboerskloof is] en vanaf 1944 tot met sy emeritering in 1979 as leraar van die Ned Geref Kerk Tafelberg.

In Kaapstad, waar Vorster se bediening in 1935 begin het en in 1979 geëindig het, kon hy op die spore van die eerste kerkleiers volg en besieling vind om in die proses sy eie spore te trap. “Dit was vir hom genoeg om slegs een plaaslike kerk te bedien en ´n leiersfiguur in die kerkverband te word.” [Brown 1979:271]

Met die aanvaarding van sy emeritaat in 1979 het mense met groot waardering getuienis gelewer van dr Koot Vorster se vrugbare lewe en werk. By daardie geleentheid is die *Ned Geref Teologiese Tydskrif* se uitgawe van 4 September 1979 ook volledig as ´n huldeblyk aan hom gewy. “Om erkenning van sy kerkregtelike bydrae te gee, word ´n artikel aangebied oor die ontwikkeling van die Ned Geref Kerkregering en gepaardgaande kerkregtelike denke. Hierin word dr Vorster se aktiewe deelname na vore gebring.” [Brown 1979:271]

In hierdie artikel oor die kerkregtelike ontwikkeling word ´n terugblik gegee oor die geskiedenis en aangedui hoedanig die Ned Geref Kerk tot in die 20ste eeu voortgegaan het om sy kerkregering te verwerk: “Sy geskiedenis en teologiese uitgangspunte is verantwoord. Kerkregering is gepaar met kerkregtelike besinning.

“Daarvan lewer die bediening van dr J D Vorster bewys.” [Brown 1979:277]
Vorster het in volle oorgawe met die kerk en kerklike belange meegeleef,

“Omdat hy student gebly het, veral in die gereformeerde kerkreg, was hy met sy kerk op weg.” [Brown, 1979:271]

Na Vorster se heengaan in 1982 het die Redakteur van die *Ned Geref Teologiese Tydskrif [NGTT]* gesê dat die blad ’n getroue begeleier verloor het. ’n Man wat van die begin af daar was. “Met ’n ywer en oortuiging eie aan hom het hy jou telkens daaraan herinner dat die blad [NGTT] in die lewe geroep is om die gereformeerde benadering en akademie te bevorder. Aan hierdie doelstelling wil ons graag getrou bly.” [Brown 1982:105]

Met hierdie woorde het die *NGTT* as teologiese tydskrif sy standpunt om getrou te bly aan die “gereformeerde benadering” benadruk. Die vraag kan gevra word of Vorster in sy jarelange diens as predikant, kerkregkundige, aktuaris en kerkleier self hieraan getrou gebly het en die Gereformeerde Kerkreg konsekwent beoefen het?

Dit is nie ’n onbillike vraag nie want Koot Vorster het homself as ’n gereformeerde kerkregkundige beskou en het deur sy lang bediening die geleentheid gehad om dit uit te leef en te bewys. Hy was ’n predikant wat gaandeweg in statur gegroei het todat hy later in meerdere vergaderings begin leiding neem het en ’n gerespekteerde kerkleier geword het. Verskeie kere sou hy ook vertrou word om die Ned Geref Kerk te verteenwoordig in belangrike afvaardigings en kommissies binnelands sowel as in die buiteland.

As ’n hoogs begaafde man wat deur die gesproke sowel as die geskrewe woord die kerk kerkregtelik help stuur het, het hy ’n groot rol gespeel in die Ned Geref Kerk se kerkregtelike ontwikkeling. ’n Hoogtepunt in hierdie ontwikkeling was sekerlik die aanloop, voorbereiding en totstandkoming van die Algemene Sinode in 1962.

Met reg kan gesê word: “Oor hom is die laaste woord nog nie gespreek nie.

Hy sal onthou word en sy standpunt en aandeel in die kerk waarin hy voorgegaan het, sal bestudeer word” [Brown 1982:105]

Hierdie studie wil na Vorster se kerkregkundige bydrae kyk en dit beoordeel aan die hand van sy eie siening van die gereformeerde kerkreg en soos dit in sy studie, werkswyse, voorstelle, besluite, optredes, adviese en geskifte beslag gekry het.

Dit is ’n studie wat aansluiting vind by ’n vroeëre studie wat onder die titel: Die vormingsjare van die kerkleier J D [Koot] Vorster, gedoen is en wat as verhandeling vir die graad M Th aan Unisa gedien het. [Louw 1994] In daardie studie is daar o a meer breedvoerig ingegaan op verskeie faktore wat bygedra het tot die vorming van Vorster as kerkleier.

1.2 PROBLEEMSTELLING

Alhoewel met geleerdes saamgestem kan word dat alle navorsing vanuit ’n probleem ontstaan, is hierdie studie eerder ’n vraagstelling wat vir ’n antwoord en beoordeling vra. Die vraag in hierdie studie is of dr Koot Vorster getrou gebly het aan die gereformeerde kerkreg toe hy leiding geneem het in die voorbereiding van die Algemene Sinode en meer bepaald in die opstelling van die nuwe Kerkorde.

1.3 MOTIVERING

By die studie van literatuur wat oor die Ned Geref Kerk se kerkregtelike ontwikkeling, en in besonder die aanloop tot die totstandkoming van die Algemene Sinode in 1962 strek, is bevind dat navorsers slegs oorsigtelik na Vorster se aandeel verwys.

Dis te verstane aangesien navorsers die breër terrein gedek het en nie soseer die rol van individue in die oog gehad het nie.

Wat dit betref is daar, myns insiens, ’n leemte vir sover die rol wat Vorster gespeel het nie genoeg aandag ontvang het nie en is sy bydrae belangrik genoeg dat verdere teologiese studie daaroor binne ’n Teologiese Fakulteit aangepak behoort te word.

Dis teen hierdie agtergrond en probleemstelling dat hierdie studie onderneem is.

1.4 NAVORSINGSMETODE

1.4.1 Literatuurstudie

1.4.1.1 Oorspronklike Bronne

Dit was ’n voorreg om in Vorster se studeerkamer toegang te gehad het tot korrespondensie wat hy met sy kenmerkende netjiese handskrif geskryf het of op sy tikmasjien getik het. Na sy dood is dit opgevolg met besoeke aan die Instituut vir Eietydse Geskiedenis in Bloemfontein. By die Kerkargief in die Sinodekompleks Kaapstad en later te Roelandstraat Kaapstad is, in ’n moeisame proses, al die Notules van die Ring van Kaapstad sowel as die Handeling van die Sinodes van die Kaapse Kerk deurgegaan.

1.4.1.2 Bronne waarvan Vorster die outeur was

Daar is baie gebruik gemaak van die boeke, diktate, lesings, artikels en toesprake wat Vorster self oor ’n lang periode die lig laat sien het. Vir ’n beter “prentjie” van die man Vorster is alle beskikbare bronne wat vanaf sy geboorte tot by sy dood oor hom of deur hom gesê is geraadpleeg.

1.4.1.3 Ander tersaaklike literatuur

By die keuse van ’n navorsingstema het dit reeds geblyk dat daar min literatuur bestaan m b t die Ned Geref Kerk se kerkregtelike ontwikkeling sedert sy ontstaan tot by die eerste Algemene Sinode. Wat wel van groot hulp

was, is die feit dat die bestaande literatuur deur erkende gereformeerde kerkregkundiges daargestel is en getuig van 'n diep insig, grondige navorsing en deeglike optekening.

Afgesien van Vorster se eie optekening van die kerkregtelike ontwikkeling gedurende die eerste jare onder die Kompanjie en by die Voortrekkers het ander kerkregkundiges as te ware by hom "oorgeneem" en dit verder nagevors. So het ander kerkregkundiges die ontwikkeling baie geordend vanaf 1795 tot 1975 nagevors. Dit alles was van groot hulp en het verdere navorsing vergemaklik.

1.4.2 EMPIRIESE ONDERSOEK

1.4.2.1 Onderhoude

1.4.2.1.1 Onderhoude met Vorster

As empiriese ondersoek is daar vir hierdie studie o a gebruik gemaak van persoonlike gesprekke met dr Koot Vorster self. Die voorreg het hom voorgedoen dat heelwat kostelike en vrugtevolle gesprekke met hom, sy vrou en gesin in sy huis gevoer kon word.

1.4.2.1.2 Gesprekke met ander persone

Veel is ook van die man Vorster, sy talente, sy liefde vir die kerk en bediening agtergekom in gesprekke wat gevoer is met van sy familieede, skoolmaats, studentemaats, predikante en lidmate van die Ned Geref Kerk Tafelberg.

Waardevolle inligting m b t sy vormingsjare is ingewin tydens besoeke wat afgelê is op die plaas Spitskop waar hy grootgeword het, hul naaste dorp Jamestown asook Sterkstroom waar hy gematrikuleer het.

Uit sulke gesprekke kon meer van Vorster se geaardheid, persoonlikheid en

karakter te wete gekom word.

1.5 UITEENSETTING VAN HOOFSTUKKE

Hoofstuk 1 dien as algemene inleiding en in hierdie hoofstuk is gekyk na die breër agtergrond waarteen Vorster se optrede gesien moet word. Kortliks word gekyk na die probleemstelling, hipotese en die navorsingsmetode.

Hoofstuk 2 behandel die Kaapse Kerk se kerkregtelike ontwikkeling vanaf 1665 tot by die eerste sinode in 1824. Dit is veral die begrip “kerkverband” wat hier die aandag vra en hoe kerke dit in die kerkgeskiedenis gehanteer het. Uit die aard van die saak word dieper ingegaan op die strewe wat die kerk aan die Kaap gehad het om ’n eie sinode te vorm.

Hoofstuk 3 beskryf die kerkregtelike ontwikkeling wat in die Kaapse Kerk plaasgevind het sedert die eerste sinode in 1824. Gedurende hierdie periode, word aangetoon, het die kerk in Suid-Afrika nie die liberale strominge vanuit ander dele van die wêreld vrygespring nie en het dit alles help bydra tot die ongelukkige gebeure by die sinode van 1862.

Hoofstuk 4 wil aantoon hoe lidmate van die Kaapse Kerk sowel as lidmate in die noordelike provinsies alles in die stryd gewerp het om die breuk van 1862 weer te herstel. Dit het onder andere uitgeloop op die belangrike gebeurtenis in die Ned Geref Kerk se geskiedenis toe die Raad van Kerke in die lewe geroep is om aan kerkhereniging te werk.

Hoofstuk 5 vestig die aandag op die werk wat die Raad van Kerke sedert sy stigting in belang van kerkhereniging gedoen het en hoe dit ondersteun is met die nuwe aandag wat die onderrig van kerkreg op hierdie stadium geniet het.

Hoofstuk 6 omvat die tydperk toe Koot Vorster op die toneel gekom het as

student en betrokke geraak het in die stryd rondom professor Johannes du Plessis. Hy het as jong student reeds rekenskap gegee van sekere belangrike teologiese kernsake en homself verder verdiep in studie van die kerkreg. Terselfdertyd laat hy sy stem hoor in artikels en in optredes by studentebyeenkomste en vereenselwig hom met die ideaal van kerkhereniging soos dit deurlopend op die tafels van die Sinodes en die Raad van Kerke bly.

Hoofstuk 7 beskryf Vorster se toetrede tot die bediening in Kaapstad en sy betrokkenheid by meerdere vergaderinge waartydens sy insig t o v kerkregtelike sake die oog vang en hy toenemend leiding neem in belangrike kommissies.

Hoofstuk 8 beskryf die tydperk in Vorster se bediening toe hy oor ´n breë front binne die geledere van die Ned Geref Kerk groot aansien geniet het en baie invloed uitgeoefen het as kerkregkundige. Die kerk wat hy liefgehad het, het hom vertrou met hul ideaal van kerkhereniging en hom heelhartig ondersteun in sy ywer om dit te laat waar word. Die wyse waarop hy ´n belangrike saak soos tug by sinodes gehanteer het en die klem wat hy gelê het op liefde en orde binne die huisgesin, plaaslike kerk en kerkverband was vir lidmate bemoedigend van ´n kerkleier wat die eer van God gesoek het. Hy is dan ook deur sy kerk gekies as die leier wat moes voorstap in die verwesenliking van die ideaal van kerkhereniging.

Hoofstuk 9 beskryf Vorster se belangrike rol in die finale voorbereiding van die totstandkoming van die Algemene Sinode in 1962 en veral soos dit neerslag gevind het in die opstel van ´n konsep-kerkorde en die voorlegging daarvan aan al die onderskeie sinodes. Vorster se beoordeling van die kerkorde sowel as die kritiek uit sommig oorde word ook bekyk en beoordeel.

Hoofstuk 10 bring beoordeling van Vorster se kerkregtelike bydrae en in besonder aan die hand van uitsprake wat hy gemaak het oor tientalle

kernsake van die Gereformeerde Kerkreg.

1.6 HIPOTESE

Ek wil dus in hierdie studie aantoon dat dr Koot Vorster as gereformeerde kerkregkundige 'n besondere groot bydrae gelewer het in die kerkregtelike ontwikkeling van die Ned Geref Kerk. Ek wil aantoon dat hy gaandeweg 'n groot aansien binne die kerkverband verwerf het en 'n groot invloed uitgeoefen het op die verloop van kerkregtelike sake. Ten slotte sal dit uit die studie duidelik word dat hy sterk leiding gegee het by die voorbereiding en totstandkoming van die Algemene Sinode van 1962 en die eer moet kry dat hy soos 'n ware gereformeerde kerkregkundige sy geliefde kerk van enige kollegiale tendense wou bevry en aan die Dordtse Kerkorde wou vasbind.

HOOFSTUK 2

DIE KERKREGTELIKE ONTWIKKELING VAN DIE KAAPSE KERK VANAF 1652 TOT BY DIE EERSTE SINODE IN 1824

2.1 INLEIDING

Gereformeerde Kerkreg het, volgens sekere gereformeerde kerkregkundiges, vier besondere eienskappe. Dit is “de zelfstandigheid van de plaatselike gemeente, de presbyteriale vorm van kerkregering, de noodzakelikheid van het kerkverband, en de rechte verhouding van kerk en staat.” [Keet 1925:9] Hierdie vier eienskappe is ook kensketsend van die kerkregtelike geskiedenis van die oudste kerk in Suid-Afrika - die Ned Geref Kerk.

In hierdie hoofstuk, wat die tydperk vanaf stigting tot by die eerste sinode in 1824 omvat, is dit die stryd teen owerheidsoorheersing en die strewe na ’n kerkverband wat van besondere belang is. Dit is ook die tydperk wat deur Vorster self deeglik nagevors is en in sy proefskrif: “Die Kerkregtelike ontwikkeling van die Kaapse Kerk onder die kompanjie 1652-1795” neerslag vind. [Vorster 1956]

Die soeke na en verwesenliking van ’n kerkverband loop soos ’n goue draad deur die kerkregtelike geskiedenis van die Ned Geref Kerk. Reeds onder die bewind van die kompanjie het die jong kerk ’n behoefte gehad aan ’n kerkverband. Gemeentes het wel vir 15 jaar byeengekom in ’n “gekombineerde vergadering”, maar die eerste sinode sou eers in 1824 gehou word.

’n Paar dekades later het ’n groot terugslag die kerk getref toe twee nuwe gereformeerde kerke nl die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika en die Gereformeerde Kerk gestig is. Nog later sou ’n hofuitspraak in 1862 die

kerkverband verbreek en was die hartseer gevolg dat verskeie onafhanklike sinodes tot stand gekom het. Die kerk sou in hierdie verdeeldheid nie berus nie en het steeds daarna bly streef om weer in een sinode te verenig. Dit gebeur dan ook presies honderd jaar later toe vereniging suksesvol afgesluit is met die totstandkoming van die Algemene Sinode in 1962.

’n Belangrike faset van die kerkregtelike ontwikkeling van die Ned Geref Kerk was dus die soeke na ’n kerkverband wat vry is van enige oorheersing. Dis juis in hierdie strewe en pogings dat dr Koot Vorster gedurende sy bediening ’n geweldige groot bydrae gelewer het en wat die onderwerp van hierdie studie is.

Vir Vorster was die voorreg beskore om gedurende sy lang bediening meer as een keer ’n baie geskiedkundige gebeurtenis binne die Ned Geref Kerk mee te maak. By baie hiervan was hy baie aktief in die binnekring betrokke. In sommige gevalle was hy selfs die persoon wat dit die eerste keer aangevoer het. Een van hierdie geskiedkundige gebeurtenisse was die herstel van die algemene sinodale kerkverband wat in 1862 deur ’n uitspraak van die Hooggeregshof verbreek is. [Van der Watt 1987:10]

Bakens gedurende die tydperk 1652 tot 1824 is die kerk se stigting en beginjare, die kerk se strewe om vry te word van owerheidsoorheersing, die sogenaamde Kerkorde van De Mist in 1804 en die eerste sinode in 1824.

2.2 Vormingsjare van Dr Koot Vorster

Koot Vorster was ’n kind van die bekende Stormberge in die Oos-Kaap. Op die plaas Spitskop in die omgewing van Jamestown het hy op 26 November 1909 vir die eerste keer die lewenslig aanskou.

Dit was asof die natuur Vorster ook gebrei het vir die belangrike rol wat hy later in die kerklike lewe sou speel want, soos die naam Stormberge aandui,

was die jong Koot se kinderwêreld 'n harde en ongenaakbare omgewing. Dis 'n wêreld van swaar donderstorms, uitmergelende droogtes en wintertemperature wat dikwels tot minus 20 grade gedaal het.

Dis in hierdie omgewing dat die eerste trekboere, o a voorsate van Vorster, ingetrek het. Asof die moeilike toestande vir boerdery nie genoeg was nie, het talle swartmense in hulle vlug om vanaf Tsjaka se moordbendes weg te kom, boere aangeval en hulle plase geplunder.

Tog het dit die trekboere nie verhinder om daar te gaan bly en 'n sukses van hulle boerdery te maak nie. By hulle was daar 'n vryheidsdrang wat niks en niemand kon stuit nie. Hierdie drang na vryheid is van die belangrikste persoonliksheids-kenmerke wat die Stormbergers getoon het en wat ook in hul nageslagte voortgesit is.

Die dorpe wat in die Stormberge ontstaan het soos Burgersdorp, Aliwal-Noord, Dordrecht, Molteno en Jamestown was nogal baie "kosmopolities" a g v oudgediendes van die Napoleontiese oorloë, Duitse legioensoldate, immigrante van Holland en afstammeling van die Britse Setlaars. [Wagenaar 1971:17] Jamestown was dus vanweë die baie Engelssprekendes, Duitsers, Libanese en Jode alles behalwe 'n geslote boeregemeenskap.

Die aanwesigheid van soveel anderstaliges en kultuurgroepe het 'n beslissende invloed uitgeoefen op die kinders wat daar opgegroeï het. In hulle aanraking en omgang met "vreemde" kulture is hulle uitkyk in 'n sekere sin verbreed. In 'n ander opsig is die liefde vir hulle eie taal en kultuur weer versterk in die "stryd" met die ander kulture wat meestal ouer en sterker was. Dit het die gevoel van Afrikaner-eiesoortigheid by die kinders versterk. Dit was dan ook die geval met Koot Vorster.

Koot het opgegroeï in 'n ouerhuis waar die Woord van die Here 'n sentrale plek ingeneem het en waar liefde, respek, orde en dissipline gegeld het. Dit

sou ook later in sy eie lewe as vader in sy huis, predikant in 'n plaaslike kerk en kerkleier binne die kerkverband duidelik na vore kom.

Later in sy lewe het hy as predikant 'n groot liefde vir die kerkreg ontwikkel. Hierdie liefde laat 'n mens dink aan sy oupa Oelf wat nogal 'n groot belangstelling in die regspleging gehad het. As die Hooggeregshof op Aliwal-Noord gesit het, het Oelf altyd vir 'n tydjie in sy dorpshuis, regoor die Magistraatskantoor, gaan bly. Wanneer die advokate by sy huis verbyloop op pad hotel toe waar hulle gebly het, het hy altyd vir hulle gewink om nader te kom. Dan het hy met hulle gesprekke gevoer en sou hy hulle altyd vermaan met die woorde: 'Julle moet tog luister wat die mense te sê het en reg en geregtigheid doen, want onthou, julle sal ook eendag voor 'n Regter moet staan.'" [Louw 1994:57]

Koot het ook sy oupa Oelf se beslistheid geërf - vir wie swart swart was en wit wit met min grys tussenin. Hierdie beslistheid is 'n persoonlikheidstrek wat Koot Vorster dwarsdeur sy bediening geopenbaar het en wat by baie mense 'n negatiewe beeld van koudheid en ongenaakbaarheid gelaat het. Sommige van sy teenstanders het dit dan ook as onchristelikheid beskou.

In 1909 toe Koot Vorster gebore is, was die Anglo-Boereoorlog nog vars in die geheue. Die Afrikanervolk se stryd om vryheid in sy eie vaderland en die wonde wat die klein Boerevolk aangedoen is was rou en seer. Koot se ouers, Willem en Bettie Vorster, het in die opvoeding van hulle kinders seker gemaak dat hulle kinders weet dat hulle Afrikaners is. Liefde vir die vaderland en hul eie volk is daaglik by hulle ingeskerp.

In die skepping van hierdie liefde vir sy volk het die Ned Geref Kerk van sy tyd geen geringe rol gespeel nie. Soos sy ouers, was hy van sy kinderdae af baie lief vir die kerk en dit was vir hom 'n geestelike tuiste waarbinne hy sy liefde vir sy volk ten volle kon uitleef. 'n Tuiste wat ook 'n akkomodasie gegee het vir sy

kulturele en politieke ideale.

Reeds gedurende sy hoërskooljare is sy leierseienskappe deur sy skoolmaats opgemerk en het hulle groot respek vir hom gehad. Hulle kon sien dat hy sy godsdiens ernstig opneem en beginselvas nie skroom om 'n standpunt in te neem en daarby te bly nie. Van sy skoolmaats het aangeneem dat hy eendag vir predikant sou gaan studeer.

2.3 STUDENT AAN DIE UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH EN EERSTE KENNISMAKING MET DIE VAK KERKREG

Vanaf 1928 was Vorster vir sy voorgraadse studies 'n student aan die Universiteit van Stellenbosch waar hy ook later by die Teologiese Seminarium ingeskryf het om as predikant opgelei te word.

As begaafde en toegewyde student het hy as leier onder sy studentemaats uitgestaan. Die Calvinistiese lewens en wêreldbeskouing wat hy van huis uit besit het, is by hom dieper ingeskerp, en algaande het hy geleer om “verantwoording te doen aan elkeen wat van hom rekenskap eis omtrent die hoop wat in hom is.” [Potgieter 1979:272]

As student reeds word hy geken as iemand wat hom onomwonde identifiseer en onverskrokke sy standpunt stel en 'n persoon met 'n vaste uitgangspunt. [Brown 1979:271]

Wanneer sy goeie vriend FJ M Potgieter aan Vorster dink as student merk hy op: “Toe reeds het dit geblyk dat hy onvoorwaardelik buig voor die gesag van die Woord van God en dat hy intree vir die behoud van die geloof van die vaders.” [Potgieter 1979:272]

Die respek wat Koot Vorster in sy ouerhuis gehad het vir sy ouers en meerderes was ook in sy studiejare baie opsigtelik. Van sy vriende verwys

ook daarna: “Die piëteit wat hy vir sy ouers gehad het, het ook sy optrede teenoor sy leermeesters gekenmerk.” [Potgieter 1979:272] In sommige van sy leermeesters het Vorster ware sielsgenote gevind.

Soos in sy skooljare het Vorster erns gemaak met sy studie. Hy was ’n getroue en ywerige student. Studietyd moes in elk geval goed benut word want, soos omtrent al sy studentemaats, was hy ook arm.

Die Afrikanervolk was vasgevang in “ongekende finansiële depressie” [Du Toit. 1971:62] Dit was ’n nood wat so groot was dat die destydse regering ’n beroep op die kerk gedoen het om alle moontlike bystand te verleen. [Du Toit. 1971:62]

Die kerk het na sy lidmate uitgereik en heelwat navorsing gedoen, kongresse en konferensies gehou, verskeie publikasies die lig laat sien [Zeeman 1957:48] en selfs in 1919 ’n sinodale kommissie, Algemene Armesorgkommissie, in die lewe geroep.[Zeeman1957:47] In 1933 is die Federale Armesorg Raad gestig om as koördinerend- adviserende liggaam van die 4 gefedereerde N G Kerke te dien. [Zeeman 1957:48]

Dis in hierdie tyd van wydverspreide finansiële nood dat Vorster hom as student op Stellenbosch bevind het. Die roeping wat hy van die Here ontvang het sou hy met deursettingsvermoë opvolg en nie toelaat dat finansiële nood dit laat ontspoor nie.

Hier sou hy vir die eerste keer kennis maak met al die Teologiese dissiplines. Hy was van sy kinderjare af baie lief vir geskiedenis en het dus baie gehou van die vak Kerkgeskiedenis. Tog was dit die vak Kerkreg wat hy gekies het en vir hierdie vakgebied was hy baie lief. Dit was inderdaad sy “liefingsvak” [Potgieter 1979:273]

Aan die einde van 1934 slaag Vorster sy proponentseksamen met onderskeiding [Esterhuysen, T.C. in *Die Voorligter* Desember 1962:13] en was hy voorbereid en gereed om beroep te word as bedienaar van die Woord.

2.4 VORSTER DIE KERKREGKUNDIGE

Dr Koot Vorster se liefde vir die vak kerkreg het daartoe gelei dat hy hom verder daarin verdiep het en verskeie publikasies en artikels die lig te laat sien. Hy het ook deur verder studie 'n meestersgraad sowel as 'n doktorsgraad daarin verwerf.

In 1943 was die titel van sy verhandeling vir M Div: “Kerk en Kerkregering van die Voortrekkers” terwyl die tesis van sy Th D in 1954 gehandel het oor, “Die Kerkregtelike Ontwikkeling van die Kaapse Kerk onder die Kompanjie 1652 tot 1795.”

As predikant het hy vroeg in sy bediening reeds betrokke geraak in meerdere kerkvergaderinge en begin om leiding te neem binne die kerkverband. Dit het hy gedoen as skriba van die Ring van Kaapstad [sedert 1953], aktuaris van die Kaapse Kerk [1953 - 1973], moderator van die Kaapse Kerk [1975], aktuaris van die Algemene Sinode [1962- 1969], assessor van die Algemene Sinode [1974] en moderator van die Algemene Sinode [1970].

Hy het 'n groot bydrae gelewer tot die kerkregtelike ontwikkeling van die Ned Geref Kerk in die breë, maar sy belangrikste bydrae, en dit waarvoor hy seker altyd onthou sal word, is ongetwyfeld sy aandeel in die herstel van die Ned Geref Kerkverband met die totstandkoming van die Algemene Sinode in 1962. Vir Vorster self was dit, in sy eie woorde, 'n hoogtepunt in sy lang bediening.

Sy aandeel in hierdie voorbereiding het heelwat belangrike kerkregtelike sake behels soos onder andere die opstel van 'n kerkorde en om hierdie konsep-

kerkorde met toeligtig en verdere verduideliking aan die onderskeie sinodes voor te lê vir bekendstelling en goedkeuring.

Dit sou egter eers kon geskied nadat Ordonnansie no 7 van 1843 aangespreek is want die ordonnansie het o a geimpliseer dat geen streeksinode of Algemene Sinode ingestel sou kon word sonder om hierdie Ordonnansie te wysig of te herroep nie. [Van der Watt 1980:44] Dit was juis as gevolg van die hof se interpretasie van hierdie Ordonnansie dat die grense van die Kaapkolonie ook die grense van die Kaapse Kerk bepaal het.

Die Kaapse Kerk het voortdurend daarna gestreef om hierdie Ordonnansie te wysig of te herroep en daarom was die geskiedkundige kerkvereniging van 1962 dus `n besonder heuglike gebeurtenis. Nie alleen omdat die breuk van `n eeu gelede geheel is nie, maar ook omdat dit die einde van `n lang en moeilike kerkregtelike pad was. `n Pad wat teruggevoer kan word na die tyd toe die Kompanjie nog aan die Kaap aan bewind was. Aangesien dit juis die tydperk was waarvoor Vorster navorsing gedoen het was hy, uit die aard van die saak, goed op hoogte van dit wat daardie tyd in die hart van die kerk geleef het. Hy was dus in die regte posisie om die kerk kerkregtelik te begelei in haar strewe na die herstel van `n kerkverband en dit het hy dan ook met oorgawe gedoen en `n belangrike bydrae daartoe gelewer.

Vorster was in meer as een opsig die regte man vir hierdie taak want hy was `n kerkregkundige wat deurgaans met toewyding gereformeerde kerkreg beoefen het. Wanneer hy iets in die kerkverband bespeur het wat vir hom na `n afwyking van die gereformeerde leer gelyk het, was hy nooit bang om dit aan te spreek en te bestry nie. Hy het dikwels in gesprekke en in optredes met groot dankbaarheid verwys na die feit dat die volksplanting aan die Kaap deur Hollanders was wat die Woord van God en die gereformeerde belydenisskrifte met hulle saamgebring het. Vir hom was dit niks anders as `n Goddelike beskikking dat die Portugese, wat meestal aan die Rooms

Katolieke Kerk behoort het, wel die eerste mense was wat om die suidpunt van Afrika gevaar het, maar nie kans gesien het om hulle by die Kaap van Storms te vestig nie. Dat God dit so gewil het dat die Hollanders met die gereformeerde geloof kans gesien het om 'n verversingspos aan die Kaap van Goeie Hoop te stig. [Vorster in *GV* Mei 1937:140]

Die eerste kerk aan die suidpunt van Afrika was dus 'n gereformeerde kerk en dit was 'n kerk wat onder die seënende hand van God gegroei het tot baie gemeentes en wat deur die strewe na 'n kerkverband in 1824 die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika geword het.

Die eerste deel van hierdie tydperk word afgesluit met die jaar 1824. Dis 'n sinvolle afsluitingsdatum vir die eerste periode van die Ned Geref Kerk in Kaapland se geskiedenis en kerkregtelike ontwikkeling want dit was die jaar toe daar vir die eerste keer sedert sy ontstaan 'n selfstandige sinodale verband tot stand gekom het.

2.5 KERKVERBAND

Kom die kerkregtelike ontwikkeling van die Ned Geref Kerk tot 1962 onder die loep, is dit sake met betrekking tot die kerkverband wat die aandag trek want die Algemene Sinode van 1962 was niks anders nie as die herstel van 'n kerkverband nie. 'n Kerkverband bestaan natuurlik uit 'n aantal plaaslike kerke en daarom vra die plaaslike kerk aandag.

2.5.1 Plaaslike Kerk

Oor die status van die plaaslike kerk het Vorster saamgestem met ander gereformeerde kerkregkundiges dat die plaaslike kerk of gemeente die “uitgangspunt en grondgedagte van die Gereformeerde kerkregeringstelsel” is en dus 'n “komplete kerk” is. [Kleynhans 1985:1]

Dis immers in die plaaslike kerk,

- waar Christene se behoefte aan gemeenskap met ander gelowiges bevredig word,
- waar die “gemeenskap van heiliges” ’n “outome en volledige kerk” is, [Vorster s a Beroepstelsel:41]
- waar die verkondiging van God se Woord geskied en die gemeente kennis neem van God se onbeskryflike liefde en genade soos wat dit neerslag vind in die soendood van Jesus Christus,
- waar die gemeente as verlore sondaars God Drieënig aanbid, Hom loof en prys en hulle sondes bely,
- waarbinne die liefde van God tot uitdrukking kom en lidmate tot ’n eenheid saamgebind word en in eenheid en ware gemeenskap diensbaar wil wees aan die Here en sy kerk,
- waar lidmate ongelukkig ook in die versoeking kom om hulle eie belange te soek en hulleself te laat geld en waar sulke gedrag meestal tot twis, tweedrag en selfs skeuring lei maar,
- waar aanvaar word dat God ’n God van orde is en alles in die kerk ordelik moet verloop [vgl 1 Kor 14:33 en 40] en,
- waar die noodsaaklike ordelikheid verkry en behou word deurdat lidmate hulle in gehoorsaamheid buig onder die gesag van die Woord van God soos wat dit bepaal word in die wette en bepalings [kerkorde] van die kerkverband,
- en in die plaaslike kerk uitgevoer word deur diegene wat deur die lidmate tot die amp van ouderlinge verkies is.

Vir Vorster het die plaaslike kerk ’n bepaalde gesag en vryheid en dis vir hom van kardinale belang sodat hy gewaarsku het dat die bestaan van ’n kerkverband nie beteken dat “die meerdere vergadering oor die plaaslike kerk heerskappy mag voer nie” [Vorster *Kb* 21 November 1962:705]

Die gemeente is vir hom die basiese uitgangspunt of, soos hy dit gestel het, die “grondeenheid” en vanuit hierdie “grondeenheid” word die gemeente, volgens die Woord van God en die gereformeerde kerkreg, saam met ander

plaaslike kerke konfederatief binne ’n breër kerkverband tot ’n eenheid saamgebind. [Vorster 1978:84]

Koot Vorster was deurgaans baie lief vir die diens waarin hy gestaan het as bedienaar van die Woord in ’n plaaslike kerk met alles wat dit behels het. Uit persoonlike gesprekke en vanuit die kerkraad se notules is daar oorvloedige bewyse dat hy ’n ware en getroue “pastor” was en dat die gemeentelede ook vir hom baie lief was.

Die Ned Geref Kerk Tafelberg, die enigste gemeente wat hy bedien het, het op ’n stadium kleiner begin word omdat lidmate uitgewyk het na die onderskeie voorstede en dit het gebeur terwyl die herder al hoe meer binne die breër kerkverband in belangriker posisies verkies is. Dit moet van Vorster gesê en gewaardeer word dat hy, veral ook terwyl hy invloedryke posisies binne die kerkverband beklee het en letterlik die wêreld vol gereis het namens die kerkverband, altyd weer “tuisgekom” het by die klein stadsgemeente. ’n Kleinwordende gemeente, maar wat hy gesien het as ’n gemeente wat in eie reg ’n outonome en volledig plaaslike kerk is.

Getrou aan die gereformeerde kerkregtelike beginsels waarin hy geglo het, het hy die gemeente jaloers bedien en “bewaar” teen enige vorm van moontlike “heerskappy” wat van die kant van ’n ander gemeente, die ring of enige sinode sou kom. Later word aangedui hoe Vorster ’n geskil oor gemeentegrense met ’n aangrensende gemeente gehanteer het.

Wat die outonomie van die plaaslike kerk [in hierdie geval die Ned Geref Kerk Tafelberg] betref, het Vorster geglo en dit met erns uitgevoer dat die “plaaslike kerk die middelpunt van die organisasie van die kerk uitmaak en ’n volledige kerk is. Die plaaslike kerk is nie in sy wese en bestaan van die kerkverband afhanklik nie, maar is met sy ampte en bedieninge ’n volledige kerk” [Vorster *Kb* 21 November 1962:705]

Vorster het natuurlik geglo dat die kleinerwordende gemeente weer sal begin groei. Hy het dit entoesiasies met die gemeente gedeel op grond van die feit dat hy oor inligting beskik het wat daarop neergekom het dat van die staatsdepartemente binne die ontruimde ou Distrik Ses sou intrek. Jare later het hierdie “droom” van hom dan ook gedeeltelik gerealiseer.

As dit dan nou aanvaar word dat die plaaslike kerk ’n outonome en volledige kerk is en die bevoegdheid het om die kerkverband daar te stel kan die vraag gestel word waarom die plaaslike kerk ’n kerkverband sal wil vorm? Waarom sal ’n plaaslike kerk dit wenslik of selfs noodsaaklik ag om saam met ander plaaslike kerke ’n kerkverband te vorm? Of het die plaaslike kerk vanuit die Heilige Skrif die roeping om dit te doen?

Vorster het self geglo en gesê dat die Gereformeerde kerkregtelikes reg was toe hulle geoordeel het dat “die kerklike instituut nie ’n menslike nie, maar ’n instelling van Christus is, en daarom moet dit aan die grondbeginsels van die Skrif sy styl en karakter ontleen.” [Vorster 1978:78]

Daarby het hy ook gevoeg: “Daarom was die struktuering van die kerk as instituut, as sigbare vergestaltung van die geestelike eenheid van die kerk oor die eeue ’n saak van die grootste belang. Die opbou van die kerk van die Here as ’n organisasie is nie ’n willekeurige saak nie. Die uitgangspunt van die Skrif (Joh 17; Ef 4; ens) is dat Christus net een liggaam het. Daarom is die eenheid van die liggaam of kerk van Christus ’n eienskap van sy wese” [Vorster 1978:78]

Samevattend kan gesê word: “Die plaaslike kerk of gemeente is die uitgangspunt en grondgedagte van die Gereformeerde kerkregeringstelsel en is ’n komplette selfstandige kerk.” [Kleynhans 1985:1] Die plaaslike kerk is outonoom [wel nie onafhanklik nie] maar mag nie oorheers word deur ander plaaslike kerke, ring of sinode of enige meerdere vergadering nie. Aan die

ander kant aanvaar ons dat 'n plaaslike kerk ook nie in 'n lugleegte bestaan nie.

2.5.2 Vorming van 'n kerkverband

Plaaslike kerke mag wel die behoefte hê om met ander plaaslike kerke nouer aansluiting te vind. “Wanneer kerke met dieselfde belydenisgrondslag vir bepaalde doeleindes saamgesnoer en aan mekaar verbind word, word hierdie onderlinge band wat so tot stand kom 'n Kerkverband genoem” [Kleynhans 1985:1] Van Staden wys daarop dat by hierdie vereiste van dieselfde belydenisgrondslag ook nog gevoeg moet word “dieselfde stelsel van kerkinrigting”

Hierdie studie wil juis aandui in watter mate Vorster daartoe bygedra het dat plaaslike kerke wat aan bostaande vereistes voldoen het en met mekaar in verband wou tree kerkregtelik gehelp en begelei word. Hy was dus positief oor die vorming van 'n kerkverband en het die herstel van die algemene kerkverband wat in 1862 verbreek is deurentyd in die oog gehad. Op hierdie saak het hy gefokus en met oorgawe en entoesiasme sy arbeid, denke, tyd en energie aangewend.

Met Vorster se beskouing oor die vorming van 'n kerkverband het hy in die geselskap van ander erkende gereformeerde kerkregkundiges verkeer. Voetius definieër kerkverband: “die klassikale of sinodale verband is 'n blywende samestelling van meerdere kerke onder 'n bepaalde regering en onderlinge verkeer tot wedersydse stigting en bewaring” [Van Staden 1995:6] Vorster se leermeester het ook gesê: “Plaatselike kerke ontstaan overal, die dan later zich samensluiten in 'n algemeen verband. (Niet het algemeen verband is het eerste en dan de plaatselijke gemeenten die daaruit ontstaan, maar omgekeerd.)” [Keet 1925:9]

De diepere grond voor het gereformeerde kerkverband ligt in de geestelijke eenheid in Christus. Alle plaatselijke kerken samen

vormen het ène lichaam van Christus. Er bestaat een innerlijk verband tussen alle ware kerken van Christus, omdat zij eenzelfde geloof deelachtig zijn. Waar die innerlijke band is, daar is het uitwendig verband krachtens Gods Woord noodzakelijk en verplicht. De bijzondere kerk mag niet op zich zelve blijven staan, daar Gods Woord dat niet wil. En zolang de Woord regel blijft moet de uitwendige band ook bewaard blijven.

[Jansen 1952:134]

Plaaslike kerke tree nie “onder dwang” tot ’n kerkverband toe nie maar “gewillig op grond van die positiewe Goddelike reg.” [Kleynhans 85:5; Van Staden 1995:5]

In Voetius se woorde is die grondslag van die vorming van die kerkverband die “vrywillige toestemming of ooreenkoms van die afsonderlike kerke wat in die verband ingelyf word.” In die verband verwys hy na die wese van ’n huwelik wat ’n Goddelike instelling is, maar eers tot stand kom deur die “wedersydse wilsooreenstemming van die huwelikspartye.”..... “Sò is die positief Goddelike reg die Goddelike instelling maar die kerkverband kom eers tot stand deur die wilsooreenstemming van die plaaslike kerke.” [Van Staden 1995:6] Die totstandkoming van ’n kerkverband moet natuurlik Skriftuurlik begrond word. Wat sê die Woord van die Here omtrent die vorming van ’n kerkverband? As gereformeerde kerkregkundige het Vorster hom vergewis van wat die Bybel daarvoor sê.

2.5.3 Die Skrif en roeping tot kerkverband

Vorster [1978:78] is dit eens met ander gereformeerde kerkregkundiges dat “die kerklike instituut nie ’n menslike nie, maar ’n instelling van Christus is, en daarom moet dit aan die grondbeginsels van die Skrif sy styl en karakter ontleen” In sy studie van die Woord erken hy dat daar gedurende die tydperk wat deur die Heilige Skrif gedek word nog weinig sprake van georganiseerde

kerkverband was. Tog kom hy tot die slotsom dat dit uit die karige gegewens blyk dat die kerkverband aanwesig was en ook gegeld het. [Vorster s a :41]

Vir hom was dit reeds 'n kerkverband toe die apostels in 'n buitengewone amp gestel is om die fondament van die kerk van Christus te lê en waar hulle deur die Heilige Gees op besondere wyse begiftig is om die Woord van God ten boek te stel. [Vorster s a :41] Kragtens hulle amp, so sien hy dit, het die apostels in al die gemeentes gesaghebbend opgetree en so die skakel tussen die gemeentes gevorm. “Dit was die geval totdat die geplante kerk, deur hulle arbeid onder die besondere leiding van die Heilige Gees, diè ontwikkelingstadium was waarin die kerkverband organisatories kon fungeer.” [Vorster s a :41-42] Dis ook vir hom duidelik dat “gelowiges van Pinksterdag af gesoek het na 'n sigbare openbaring van hul geestelike eenheid” [Vorster 1978:78]

Vorster sien dan in Handeling 15 'n groei in kerkverband waar die apostels en ouderlinge van die plaaslike gemeente en verteenwoordigers van 'n ander gemeente saam optree. [Vorster s a :42] Die groot klem wat Vorster plaas op die gebeure in Handeling 15 vir soverre dit vir hom reeds tekens van 'n kerkverband is, word deur ander gereformeerde kerkregkundiges ondersteun want, so oordeel Kleynhans, is ons met Handeling 15 by die “wortels van die presbiteriale kerkregering. Die feit dat die kerk deur die Woord en Gees, en deur die diens van ampte regeer word; dat kerke mekaar opsoek wanneer sake plaaslik nie afgehandel kan word nie; en dat besluite vas en bindend is wanneer dit op die gesag van die Skrif rus en onder leiding van die Heilige Gees geneem is, word hier duidelik geïllustreer” [Kleynhans 1985:3]

Daaraan herinner die Skrif ons ook: “Die arbeid van die apostels is die fondament waarop die kerk gebou is, terwyl Jesus Christus die hoeksteen is” [Ef 2:20]

Met die afsterwe van die apostels het die buitengewone amp, volgens Vorster,

verval en het die kerkverband in werking gekom. [Vorster s a :42] Anders gestel: “Soos in die eerste begin van die planting van die kerk die gewone ampte in die buitengewone amp van die apostel begrepe was en daaruit met die groei van die kerk ontwikkel het, so het ook die kerkverband gaandeweg ontwikkel. [Art 28 NGB; Vorster s a :42; Kleynhans 1985:5,6 en 7; Kuyper A Tractaat 1887:77]

Selfs die sewe gemeentes wat in Openbaring 2 en 3 briewe ontvang het word as afsonderlike entiteite beskou en behandel, elkeen met sy eie hoedanighede en probleme sonder dat ´n kerkverband genoem word. Dat die onderskeie gemeentes met mekaar in verbinding sou tree oor sake van gemeenskaplike belang was te wagte.

Vir Nauta natuurlik is die vorming van ´n kerkverband nie iets waarvoor ´n plaaslike kerk veel van ´n keuse het nie, want hy bevind “op grond van talle skriftuurplase” dat “die plaaslike gemeentes nie maar onafhanklik van mekaar mag bestaan nie. Daar is Skriftuurlike roeping tot verband en dit behoort wesenlik tot kerkwees.” [Coertzen1981:18; vgl Kuyper 1887:77]

In hierdie “Skriftuurlike roeping” verstaan sommige geleerdes die positief Goddelike reg as iets wat so dwingend en bindend is dat dit na ´n “Goddelike bevel” mag klink. Van Staden [1995:6] is van mening dat die woorde “ex debito” wat Voetius gebruik het, verkeerdelik met “uit verpligting” vertaal is, terwyl dit eerder vertaal moet word met “uit verskuldiging.”

Die kerkverband, maan Van Staden [1995:6-7] kan nie “dwingend, verpligtend en absoluut” wees nie en is die “wese van die plaaslike kerk nie afhanklik van die kerkverband nie. Dis ook nie die kerkverband wat die bevoegdheid het om plaaslike kerke te stig nie, maar die plaaslike kerke het die bevoegdheid om die kerkverband daar te stel”.

2.5.4 Noodsaaklikheid van kerkverband

Soos ander gereformeerde kerkregkundiges is Vorster dit eens dat die vorming van 'n kerkverband noodsaaklik is op grond van, onder andere, die “eenheid van die Kerke in Christus en die eenheid van die belydenis” [Geldenhuis 1951:143]. Dit was immers ook die saak waarop hy oor dekades heen gefokus het en 'n belangrike bydrae gelewer het.

Dit word soos volg deur Kleynhans gestel: “Die plaaslike kerk of gemeente is die uitgangspunt en grondgedagte van die Gereformeerde kerkregeringstelsel en is 'n komplette selfstandige kerk” maar elke plaaslike kerk is ook die “institutêre openbaring van die onsigbare liggaam van Christus” en wanneer daar 'n veelheid van plaaslike gemeentes is, is elkeen 'n openbaring van die liggaam van Christus. Omdat hulle almal een is in Christus is dit “in elke gemeente se belang om in onderlinge verband met mekaar te lewe.” [Kleynhans 1985:1]

Oor die noodsaaklikheid van 'n kerkverband verklaar Bouwman: “Een plaatselike kerk is wel een selfstandige complete kerk, maar is uit kracht van haar geboorte uit Christus niet *de* kerk, maar slechts een openbaring van Christus' Kerk op een enkele plaats.” [Geldenhuis 1951:143] Kuyper is dieselfde mening toegedaan: “Een kerk mag niet op zichzelf blijven staan, daar zij niet de kerke Christi is maar slechts *een openbaring* van de Kerke Christi op *eene enkele plaats.*” [Geldenhuis 1951:143]

2.5.5 Beroeping binne die kerkverband

Vorster het 'n baie sterk standpunt gehandhaaf met betrekking tot die beroeping van predikante en het ook 'n boek daarvoor laat verskyn. Hy sê die apostels was in etlike gevalle by die verkiesing van ampsdraers betrokke en daarom moet dit aanvaar word “dat die kerkverband ook by die verkiesing van leraars moet funksioneer” [Vorster s a :42] Hy lig dit verder toe: “Die plaaslike gemeente is wel volledig kerk van Christus en as sodanig outonoom, maar kragtens die eenheid van die liggaam van Christus vorm dit met ander

gemeentes 'n eenheid. Hierdie eenheid kom ook tot openbaring in die plasing van 'n leraar in die gemeente.”[Vorster s a :42]

“Die kerkverband, sê hy, is nie 'n abstrakte idee nie, maar funksioneer ook in so 'n belangrike saak as die kiesing van 'n leraar vir die kerk van Christus.”[Vorster s a :42] “Die orde in die kerk van Christus, as planting van God van orde, vereis dat gemeentes nie los van en sonder ander gemeentes sal optree nie.” [Vorster s a :42]

Die reg wat 'n plaaslike kerk as selfstandige kerk het om te beroep sonder enige verlot van die kerkverband of ander plaaslike kerke word deur Vorster erken. Tog is dit vir hom die ordelike weg dat die kerkverband toesig hou sodat “onwaardiges nie tot die amp verhef word nie.” Hy sê die hele kerk het daarby belang wie in die amp in 'n bepaalde gemeente staan. Ook bring die eenheid van die kerk mee dat die kerkverband toesig moet hou oor die goeie orde en moet toesien dat ook in die beroep van 'n leraar alles ordelik verloop. [Vorster s a :42]

2.5.6 Kerkverband en enkele gevare waarop gelet moet word

'n Kerkverband dien tot die welwese van die kerk en daar moet gesorg word dat die “vryheid van elke gelowige, selfstandigheid van die plaaslike kerk en die samewerking en eenheid van die plaaslike kerke elkeen tot sy reg kom.” [Geldenhuis 1951:142]

Gevare wat die beginsel van die kerkverband kan bedreig is Kongregasionalisme, Rooms Katolisisme en Kollegialisme. [Kleynhans 1985:9] Die Kongregasionalisme/Independentisme misken die kerkverband en beïnvloed plaaslike kerke tot ongehoorsaamheid aan sinodale besluite en Kerkorde. Die Rooms Katolieke kerk beklemtoon die eenheid met miskennings van die outonomie van plaaslike kerke terwyl die Kollegialisme plaaslike kerke opsmelt tot 'n kerk, oorkoepelend.

Daar is ook 'n ander uiterste wat as gevaar aangemeld moet word. Dis die standpunt wat ingeneem word deur diegene wat glo dat die kerk eers ware kerk is sodra hy met ander kerke in verband tree en wanneer hierdie eenheid sigbaar en konkreet is. In hierdie geval word die verband ten koste van die plaaslike oorbeklemtoon en dit ontaard in die Roomse hiërargie. [Geldenhuis 1951:142]

Oor die gevaar van die Rooms Katolieke stelsel het Vorster goeie navorsing gedoen in sy nagraadse studie. Dit sal later in hierdie studie verdere aandag ontvang.

Samevattend waarsku Van Staden tereg: “Daar moet, uit dure ervaring, in die besonder gewaak word teen die insypeling van elemente en standpunte uit die Kollegiale, die Independentie of Kongregasionalistiese en die Episkopaalse stelsels van kerkregering.” [Van Staden 1995:1] Hiermee het Van Staden in een kort sin die meeste gevare wat binne 'n Gereformeerde kerkverband kan ontstaan aangedui. En die “dure ervaring” waarvan hy praat is juis ervaring opgedoen in die grondige studie en beleving van die kerkregtelike geskiedenis van die gereformeerde kerke in Suid-Afrika.

2.5.7 Oorbeklemtoning van die positief Goddelike reg

Van Staden vind by 'n kerkregkundige soos Van der Linde dat hy die positief Goddelike reg so oorbeklemtoon dat dit eintlik 'n Goddelike bevel is en dat plaaslike kerke geen ander keuse het as om in gehoorsaamheid deel te word van die kerkverband nie. [Van Staden 1995:6] Dit moet, volgens Van Staden, afgewys word want as die positief goddelike reg so strak en dwingend is, word die reg en krag van die wedersydse bewilliging uitgewis en word die kerkverband absoluut en vra hy dan die vraag: “As die skepping van kerkverband volgens die positief Goddelike reg sò strak dwingend en verpligtend was, sou dit dan nie moet beteken dat alle plaaslike kerke oor die ganse wêreld in een kerkverband saamgebind moes gewees het nie? [Van

Staden 1995:6]

Van Staden wys daarop dat die feitlike situasie is dat kerke, selfs binne die Gereformeerde belydenis verskeie kerkverbande tot stand gebring het. [Van Staden 1995:6] In wat hy noem, “Gereformeerde Kerkregtelike Probleemareas”, noem Van Staden dat kerke wat gereformeerd wil wees nie alleen die roeping het om kerk te wees nie, maar as Gereformeerde kerke “wat ingerig is en regeer word volgens die Presbiteriale stelsel van kerkregering, gebaseer op Skrifbeginsels, moet dit daarna strewende om in alle opsigte Gereformeerde te wees en te bly.” [Van Staden 1995:1]

Dit is onder andere standpunte waaraan Vorster se kerkregtelike denke en handelingde deurgaans getoets moet word.

2.5.8 Die gevaar van heerskappy van een kerk oor ’n ander een

Wanneer Vorster verklaar dat die plaaslike kerk as outonome kerk die “middelpunt van die organisasie van die kerk uitmaak en ’n volledige kerk” is voeg hy daarby dat die plaaslike kerk nie in sy wese en bestaan van die kerkverband afhanklik is nie, maar is sy bedoeling dat die plaaslike kerk “met sy ampte en bediening ’n volledige kerk is.” Dit beteken dat “die plaaslike kerk selfstandig is en dat die een kerk nie oor die ander heerskappy mag voer nie.” [Vorster *Kb* 21 November 1962:705; *D.K.O.*]

Die gevaar bestaan maar altyd dat een plaaslike kerk vir homself die reg kan opeis om oor ’n ander plaaslike kerk heerskappy te voer. Dit mag ook gebeur dat dit ’n meerdere vergadering is wat op ’n onkerkordelike wyse oor ’n mindere vergadering wil heers. Sulke gevalle kom voor, het al voorgekom in die kerkgeskiedenis en word van tyd tot tyd binne ’n kerkverband waargeneem. Dis egter ’n saak waarvoor iemand soos Vorster noulettend gewaak het. Hy sou ook so iets aan sy eie lyf kon voel vanweë die besondere omstandighede van die plaaslike kerk wat hy bedien het.

Die Ned Geref Kerk Tafelberg grens naamlik aan die Ned Geref Kerk Kaapstad, die oudste kerk in Suid-Afrika en in die volksmond beter bekend as die Groote Kerk Kaapstad. Ten spyte van Tafelberg se imposante historiese kerkgebou en sy talle historiese besienswaardighede in Buitekantstraat Kaapstad was dit nog altyd die historiese Groote Kerk in Adderleystraat met sy besondere preekstoel [met die leeu wat uit hout gekerf is as deel daarvan] ,die orrel [van die grootste in Suid- Afrika], die besondere ou kerkbanke en die gevestigde tradisies wat besoekers se aandag getrek het.

Die besondere ligging van die Groote Kerk naby die Tuine, die parlamentsgeboue en ander kultuur-historiese geboue het bygedra daartoe dat dit nog altyd ´n besondere baken vir die stedeling sowel as die plattelanders was vir baie jare, byvoorbeeld, het plattelanders, wanneer op besoek aan

2.5.9 Gevaar dat die kerkverband die plek van ´n plaaslike kerk inneem

Ook in hierdie opsig kan daar verkeerd opgetree word en word ons herinner daaraan dat die kerkverband die onderskeie plaaslike kerke, wat op hulle eie kompleet, selfstandig en volledig is, dien en hulle welwese bevorder. Daarom is kerkverband, word dit deur Van Staden mooi gestel, nie “essensieël verpligtend nie, maar essensieël belangrik”, nie onverbreekbaar nie, maar tog baie belangrik. [Van Staden 1995:7]

Vorster beklemtoon dit ook as hy sy oortuiging stel dat “die plaaslike kerk geroep word om verband met ander kerke van dieselfde belydenis te soek. Die kerkverband wat hierdeur gevorm word beteken egter nie dat die plaaslike kerk van sy vryheid en gesag gestroop word nie en deur die meerdere vergaderinge in ´n onderdanige posisie gedwing word nie.” [Vorster *Kb* 21 November 1962:705] “Die plaaslike kerke word dus nie deur die kerkverband deel van een groot geheel, ´n kerk nie” [Van Staden 1995:7] en dis niks minder nie as “volgens suiwer Gereformeerde kerkregtelike beginsels dat die

kerkverband nie die plek van die plaaslike kerk mag inneem nie.” [Van Staden 1995:12]

Lidmaatskap is dus beperk tot ’n plaaslike kerk waar alle lidmate, alle ampte ingesluit, “hulle regte en voorregte uitleef” en dis “ongereformeerde en Kollegialisties om te wil sê dat iemand lidmaat is van ’n kerk bedoelende die kerkverband” Net so is dit totaal “Kollegialisties” dat enige kerklike vereniging of organisasie oorkoepelend binne die kerkverband in die plaaslike kerk kan bestaan. [Van Staden 1995:12-13]

2.5.10 Die gevaar van ’n valse eenheid

Vorster het ’n groot probleem gehad met geleerdes wat ten alle koste ’n groter en meer sigbare eenheid binne die kerkverband wou bewerkstellig. Hy oordeel wel dat die “struktuering van die kerk as instituut, as sigbare vergestaltung van die geestelike eenheid van die kerk oor die eeue ’n saak van die grootste belang” is. en dat die “opbou van die kerk as ’n organisasie nie ’n willekeurige saak [is] nie.” Die uitgangspunt van die Skrif [Joh 17; Ef 4 ens.] is dat Christus net een liggaam het. Daarom is die eenheid van die liggaam of kerk van Christus ’n eienskap van sy wese”. [Vorster 1978:78]

Nêrens egter, wys hy uit, word in die Skrif “die sigbare openbaring van die eenheid, soos die geestelike eenheid, as eienskap van die wese van die kerk gestel nie. Dit behoort tot die welwese, en nie tot die wese van die kerk nie.” [Vorster 1978:78] Daarmee het hy sy standpunt herbevestig: “Een institutêre organisasie is nie vereiste nie omdat kerkverband nie tot die wese van die Kerk behoort nie maar tot sy welwese.” [Vorster *Kb* 15 Des 1976:747]

’n Gereformeerde kerkregkundige soos Potgieter is dit hiermee eens: “Dit is goed om in gedagte te hou dat dit ’n algemeen aanvaarde kerkregtelike beginsel is dat die institutêre verband tot die welwese en nie tot die wese van die kerk behoort nie. “ [Potgieter in Vorster 1978:33] Hierin ook ondersteun

deur Kleynhans: “Die kerkverband behoort nie tot die wese van die kerk nie maar wel tot die welwese aangesien dit bydra tot behoorlike funksionering van die kerklike gemeenskap”. [Kleynhans 1985:1] “Volgens die Woord van God en die Gereformeerde kerkreg”, volstaan Vorster, “vloei die eenheid voort uit die gemeente na die breër kerkverband. Die gemeente is die basiese uitgangspunt. Die plaaslike gemeente is die grondeenheid, en die plaaslike gemeentes word konfederatief deur breër kerkverband as eenheid saamgebind.” [Vorster 1978:84]

Die eenheid, sê hy, kan nie gemaak of bewerk word nie en dan wys hy daarop dat “alle gelowiges van alle tye en plekke is deur die geloof in die reddende genade van Christus een. Dis ’n innige geestelike eenheid. Jy kan nie Christen wees sonder om aan hierdie eenheid deel te hê nie”. [Vorster 1978:78] Net so word “die eenheid van die kerk [word] nie in een Sinode gevind nie, maar in Jesus Christus.” [Botha, in Vorster 1978:8] Vorster waarsku: “’n Eenheid wat nie in die gemeente sy grondslag het nie, maar alleen sinodaal verbind word, is ’n valse eenheid.” [Vorster 1978:84] Dis ’n dwaling van die Rooms Katolieke Kerk en “op grond van die Skrif het die Hervormers met hierdie dwaling van Rome dat eenheid in een instituut alleen tot openbaring moet kom, radikaal gebreek” [Vorster 1978:79] Vorster wys daarop dat die Hervormers ook nooit geëis het dat die Protestante in een kerkformasie saamgebind moet word nie. Dit is nie deur Luther geëis nie. En in geen enkele kerkorde van die Gereformeerdes is dit gestel nie. Calvin het nie gedroom om die kerke van Geneve, Skotland, Frankryk, Nederland, ens. onder een oorkoepelende Sinode te verenig nie. ’n Vrye, selfstandige kerk is onder elke volk en in elke land vergader. [Vorster 1978:79]

2.5.11 Kerke buite kerkverband en uittrede uit kerkverband

Alhoewel dit min gebeur moet dit vir ’n kerk moontlik wees om oor sekere redes uit ’n kerkverband te tree of selfs daaruit afgesny word. In so ’n geval, het Vorster se leermeester gesê, “De plaatselike gemeente kan uit het

verband treden sonder dat hulle ophoude kerk te wees. Zulke handelwyse kan verkeerd, kan sondig wees. Scheuring aan te rigte in die kerk van Christus is nooit 'n lichte saak; tog moet sonder twyfel die reg van sodanige gemeente om hulle te onttrekke, toegestem word." [Keet 1925:12 -13]

Vorster meld van 'n geval in 1710 toe die Politieke Raad simpatiek gestaan het oor die hulle van 'n "classis" omdat dit "een nuttig en stigting" sou wees. Ds D'Ailly, leraar van die Kaap, het egter geadviseer dat dit nie raadsaam is nie en daarmee het die saak 'n stille dood gesterf. Hiervan sê Vorster, duidelik teleurgesteld: "Daarmee het hy koue water op die plan gegooi, en die Kaapse Kerk 'n groot ondiens bewys." [Vorster 1956:112]

Die Kaapse Kerke het nie daarin berus nie en bewys dat kerke binne die gereformeerde tradisie 'n behoefte het om by geleentheid met ander kerke saam te vergader oor gemeenskaplike sake en selfs in een of ander verband te tree. Die eerste klassikale vergadering aan die Kaap is toe eers op 17 Januarie 1746 gehou en die Kaapse Kerke het daarmee oop kaarte gespeel met die Classis van Amsterdam en volledige inligting aan hulle gegee. Vorster [1956:116] wys daarop dat dit as 'n meerdere vergadering gefunksioneer het en in die lewe geroep is om sake, wat die kerke in die algemeen raak, te behandel. Hulle het "verkie om hulself 'n Gekombineerde Kerkvergadering" te noem, maar wou hulle nie losmaak van die Classis van Amsterdam nie. Hierdie vergadering het, intendeel, verkies om homself van die Classis afhanklik te stel en "diep onder die indruk verkeer" dat hulle nie onafhanklik kon wees nie." [Vorster 1956:117-118]

2.5.12 Vorster oor kerkverband

Vanuit Vorster se proefskrif, sy geskryfte of optredes kan daar geen bewys gevind word dat hy skepties gestaan het teenoor die vorming van 'n kerkverband nie. Die teenoorgestelde is eerder waar want al sy arbeid getuig van 'n positiewe gesindheid daarvoor en hierdie studie wil juis die klem plaas

op sy bydrae binne die kerkverband in die totstandkoming van die Algemene Sinode in 1962.

In sy proefskrif bevind Vorster dat die Kaapse Kerk wel onder die “patronaatsreg” van die Kompanjie gestaan het maar vanweë verskeie faktore anders behandel is as die Oos-Indiese Kerk. Dit het daartoe gelei dat die Kaapse Kerk ’n nouer verband met die Moederkerk in Holland gehad het en onder die Classis van Amsterdam geressorteer het. Al kon die Kaapse Kerke nie in al die voorregte van ’n kerkverband deel nie, is kontak gemaak en behou deur korrespondensie. In Vorster se woorde is dit aan “hierdie verband meer as iets anders te danke dat die Kaapse Kerke ook die gereformeerde sisteem van kerkregering gevolg het”. [Vorster 1956:135] As Vorster hier na sisteem verwys, is dit die inrigting aan die hand van die Dordtse Kerkorde wat hy as die “vigerende kerkorde vir die Kaapse Kerke” bevind het. Dit alles het vir Vorster die goeie gevolg gehad dat die Kaapse Kerke “langsamerhand tot ’n staat van volwassenheid en selfstandigheid ontwikkel” het. [Vorster 1956:135]

2.5.13 Historiese ontwikkeling van die Kerkverband in Suid-Afrika

Soos reeds aangetoon, was daar in die 17de eeu eintlik geen sprake van ’n meerdere vergadering aan die Kaap nie. Vir die eerste 21 jaar kon dit nie geskied nie, want toe was daar nog slegs een kerk voordat Stellenbosch as tweede gemeente gestig is. ’n Verband was dus buite die kwessie, veral ook omdat hulle ook nog as individuele gemeentes verband gehad het met die Classis van Amsterdam. Daarbenewens was die predikant van Kaapstad ook die konsulent van Stellenbosch en was daar, volgens Vorster [1956:111], “genoegsame kontak en gemeenskap” tussen die twee gemeentes bewerkstellig.

Hiermee ontken Vorster nie die feit dat die strewe na ’n kerkverband reeds van die begin af aanwesig was nie. Soos Kleynhans[1985:8] ook toegee was

dit net vanweë die Kompanjie se patronaatskap, groot afstande en gebrekkige kommunikasie moeilik om dit tot stand te bring. Vir die Kaapse Kerk sou die hou van 'n Gekombineerde Kerkvergadering jare later meer bevrediging gee, maar eintlik het die strewe eers in 1824 volledig gerealiseer toe die Eerste Sinode gehou is.

Wanneer Vorster die ontstaan en ontwikkeling van die regering en kerkverband aan die hand van die Gereformeerde Kerkreg navors en beskryf word die kerkinrigting binne die Rooms Katolieke Kerk in berekening gebring. Vir 'n beter verstaan van Vorster se kerkregtelike uitgangspunte word kortliks gekyk na sy siening van die Rooms Katolieke Kerk wat vir eeue lank die kerklike toneel deur dwang en dwaling oorheers het.

2.6 KERKINRIGTING BINNE DIE ROOMS KATOLIEKE KERK

In sy kritiek teen hierdie kerk noem Vorster die “grondswaling” dat hulle nie tussen die onsigbare en sigbare kerk onderskei het nie, maar die twee absoluut vereenselwig het. Vir hulle is die kerk nie slegs “geestelik nie, maar ook sigbaar en organisatories een.” [Vorster 1978:78] Dis, syns insiens, 'n dwaling dat daar slegs een ware kerk is en dat die geestelike eenheid in een instituut tot uitdrukking moet kom. Diegene wat hulle dan buite hierdie kerk bevind word as kettters gebrandmerk omdat hulle die “liggaam sou verskeur”. [Vorster 1978:79] Daarteenoor beklemtoon hy die feit dat 'n kerk, selfs vanuit die geestelike eenheid in die vroeë Christelike kerk nie in een organisasie kon opgaan nie. “Waar mense probeer het om in hierdie gebroke wêreld so 'n eenheid te bewerkstellig, het die óf misluk óf tot die dwaling van die Roomse Kerk gelei.” [Vorster 1978:78]

'n Verdere dwaling van hierdie kerk is dat hulle 'n pous het wat as verteenwoordiger van Christus, nie alleen hoof is van hulle eie denominasie nie, maar ook van alle Christene oor die wêreld heen. Oor hulle regeer hy van bo af op despotiese wyse omdat hy met absolute mag en onfeilbaarheid

beklee is. 'n Onderskeiding wat hom te beurt val omdat hy, volgens hierdie dwaling, die wettige opvolger van die apostel Petrus is. [vgl Geldenhuys 1951:144]

Dat 'n gewone mens met al sy sondes en tekortkominge op hierdie wyse verhef kan word tot 'n heilige persoon wat namens God uitsprake maak, kon die gereformeerdes nog nooit aanvaar nie. Waar dit soms in gereformeerde kringe al opgeduik het dat moderators tussen sinodes uitsprake namens die kerkverband wou maak het hulle gou die spotnaam "pous" verwerf. Vorster moes dit self by geleentheid ontgeld toe sy broer, John, as Eerste Minister na hom verwys het as die "pous van die Kaap" [Langner 2007:171]

Verder bestaan die begrip "kerkverband", in die sin wat gereformeerdes dit gebruik, glad nie by Rome nie. Die pous het die alleenreg gehad om konsilies saam te roep, as voorsitter op te tree, enige besluit na sy wens goed te keur of af te keur en dit dan as onfeilbaar aan te dien. [vgl Kleynhans 1985:21-22] Hierdie konsilies het hulle "kerkvergaderings" genoem, maar dit was eintlik byeenkomste wat hoogwaardigheidsbekleërs soos kardinale, patriarge, aartsbiskoppe en abde saam met die pous gehou het. Die geheime pouslike hof het oor die openbare vergadering van die kerk geseëvier [vgl Kleynhans 1985:19].

Verder is kerklike gebruike ook deur Rome in so 'n mate oorbeklemtoon dat daar nog by die Konsilie te Trent in 1547 besluit is dat die kerklike tradisies as kenbron naas die Skrif aanvaar word en dat die apostoliese oorleweringe dieselfde gesag as die Heilige Skrif dra. [vgl Marè 1991:7; Kleynhans 1985:20]

Volgens Heyns [1969:41] was die rede waarom Rome so lank kon volhou met hierdie hiërargiese stelsel die feit dat die middeleeuse mens hom veranker gevoel het in " 'n omvattende orde wat die geheel van sy lewe beheers, en

aan alle dinge in die wêreld hul sinvolle plek gegee het. Hierdie orde was hiërargies van aard.”

As ’n groot kerk met sy geskiedenis wat oor talle eeue en etlike konsilies gestrek het kon die Rooms Katolieke Kerk vanweë sy hiërargiese stelsel nie verhoed dat ’n skisma gaandeweg ontwikkel en in 1054 tot ’n finale breuk tussen die Westerse Kerk en die Oosterse Kerk uitgeloop het nie. [Kleynhans 1985:14] By hierdie datum, wys Vorster [1956:22] uit, was die verhouding tussen kerk en staat van die belangrikste kerkregtelike sake en is die oplossing in twee rigtinge beproef. In die Oosterse kerk is die ceaseropapie konsekwent in die staatskerk ontwikkel, maar dit het egter nie die probleem opgelos nie en het die kerk al gekwyn en is die tot onvrugbaarheid gedoem. In die Weste weer het die Rooms-katolisisme met alle mag die idee van ’n kerkstaat probeer uitwerk. Hier was die gevolg die verkragting van die wese van die kerk. “Ook is die kerkstaat se ontwikkeling in bloed geskryf en die kerk kon sy staatsmag nie handhaaf nie.” [Vorster 1956:22] Teenoor die kerkinrigting van die Roomse Katolieke Kerk met sy “geheime pouslike hof” staan die gereformeerde kerkordening wat as voorvereiste het: “die altyd behoorlik georganiseerde kerkvergaderinge”. [Van der Watt 1977:37]

2.7 PROTESTANTSE KERKVERGADERINGE

Vorster se probleem met die kerkinrigting van die Roomse Kerk word ook deur ander gereformeerde kerkregkundiges verwoord. Dit is, volgens Kleynhans [1985:22], slegs maar die hiërargiese sisteem wat die Roomse Kerk groot laat lyk in sy uitwendige struktuur terwyl dit eintlik niks anders is nie as dat die geestelike lewe van die gemeentes en gemeentelede in die proses opgeoffer word.

Die Roomse Kerk se tipe van kerkregering het vir die reformatore ’n onuithoudbare situasie geskep wat hulle met beslistheid verwerp het en, word Jonker aangehaal, en het hulle “die persoonlike en aktuele regering van

Christus in sy kerk as die basis van alle kerkreg geproklameer.” [Kleynhans 1985:22] Teenoor die Roomse Kerk met sy 15 kentekens het Vorster se mentor en sielsgenoot, prof E E Van Rooyen, “die suiwer-Gereformeerde Kerke se “kentekens” gestel. Kentekens waaraan die ware Kerk op aarde beken en van die valse onderskei kan word naamlik skrifmatige prediking van die Evangelie, skrifmatige bediening van die Sakramente, en skrifmatige handhawing van die tug.” [Van Rooyen in *Die Kerk en Sy Ampte* s a 1938:31] Met hierdie drietal kentekens het Van Rooyen die drie kenmerke van die kerk binne gereformeerde geledere t w suiwere verkondiging van die Evangelie, suiwere bediening van die sakramente en suiwere toepassing van die tug uitgelig.

Hervormingsgesindes wat hierdie drie kenmerke van die kerk hul eie gemaak het, het al meer in opstand gekom en voor die optrede van Luther reeds as voorlopers van die Hervorming die pous teengestaan en daarop gewys dat Christus alleen die Hoof van die kerk is. Hierdie manne het die moed gehad om die pous se sg “onfeilbaarheid” aan die kaak te stel en die pous gestroop tot dit wat hy eintlik was nl ´n sondige mens en, ´n “blote administreur van kerklike dienste, feilbaar soos alle mense en gebonde aan die positiewe opdragte van die Nuwe Testament.” [Kleynhans 1985:22]

In ´n baie insiggewende artikel wys Vorster [GV Nov 1949:11] op die rol wat een van “die kranigste van die voorlopers van die Hervorming”, John Wicliff, in die verband gespeel het toe hy in Engeland, “´n lig laat opgaan het toe die res van Europa nog in die half-duisternis van die Rooms-Katolisisme rondgetas het.” Wicliff was professor aan die Universiteit van Oxford maar het in opstand gekom teen die geweldige aanmatiginge van die Pous en het aan die kant van die koning en die parlement teen die Pousdom gekies. Met sy verwysing na die Pous as, “die verfoeilike beurssnyer en hoogmoedige priester” en die bedelmonnike as, “leeglopers ...wat hulle hebsug agter die dekmantel van voorgewende armoede wegsteek” het hy die woede van die Pousdom op hom

gekonsentreer en is hy uit sy amp ontslaan.

Vir Vorster is dit hartseer dat Wicliff en sy medestaanders nie die hervorming in Engeland kon deurvoer nie. Grootliks vanweë die feit dat koning Hendrik die Agste, in 1531 wel die oppergesag van die Pous oor die Kerk van Engeland afgeskaf het, maar die Katolieke geloof behou het. [Vorster *GV Nov 1949:12*] In dieselfde stuk merk Vorster op [GV Nov 1949:14] dat die reformasie in Engeland meer uitwendig as inwendig begin het en dit nooit sy vrye loop kon neem nie omdat die politieke en staatkundige inmenging nooit verslap het nie. Reformasie is so deur kontrareformasie opgevolg dat die hervorming daar nie behoorlik kon wortelskiet nie. Die gevolg is dat die kerk nie volkome en konsekwent hervorm is nie en die beginsels van die reformasie nie die lewe van Engeland hervorm het nie. Die uiteinde hiervan was, volgens Vorster, dat die Anglikaanse Kerk reformatoriese gedagtes naas Roomse gebruike kon laat voortleef. Dis vir hom 'n stryd wat nie besleg is nie en vir die nageslag " 'n aanskouingsles [dat] die enigste reformasie is tog maar die wat innerlik uit die wedergeboorte en bekering deur die genadewerk van die Gees van God opkom." [Vorster *GV Nov 1949:14*]

Vorster, wat nog nooit van halfhartigheid verdink kon word nie, moes in sy navorsing vind dat daar selfs by die arbeid van Luther en sy volgelinge dieselfde "halfslagtige hervorming" plaasgevind het. [Vorster *GV Nov 1949:11*]. Vorster se standpunt word deur ander kerkregkundiges ondersteun wat toegee dat Luther wel die pouslike kanonieke boeke verbrand het en dus radikaal met Rome gebreek het, maar tog is sy stelling dat Christus die Hoof van die kerk is nie tot sy volle konsekwensies deurgevoer nie en het die "reformasie van hom kerkregtelik onvoltooid" gebly. [Kleynhans 1985:23] Die gevolg hiervan was dat "ondanks die feit dat Luther klem gelê het op die priesterskap van die gelowiges en die selfstandigheid van die kerk as geestelike instelling, daar tog in Lutherse lande verskillende stelsels van kerkregering ontstaan het. Hierdie stelsels van kerkregering, waarin die invloed van Luther duidelik te bespeur is,

het in mindere of meerdere mate almal onder invloed van die probleem rondom die verhouding tussen kerk en staat tot afsonderlike sisteme geraak.” [Kleynhans 1982:11]

Teenoor die territoriale, episkopaalse en kollegialistiese stelsels staan die Gereformeerde stelsel uit as die stelsel wat Jesus Christus as die enigste Hoof van die Kerk beskou [Du Plessis 1925:101] en waarvan Barth sê: “Ter wille van die goeie orde in die kerk, is die kerkregering noodsaaklik, maar die regering kom niemand anders as Jesus Christus toe nie. Hy is die Hoof van die kerk en daarop ook altyd die handelende Subjek.” [Kleynhans 1981:25] Martin Bucer was die eerste wat die openbaring van Christus as Hoof van sy kerk in die kerkregering deurgetrek het [vgl Kleynhans 1985:23] en dat die Skrif die kanon is wat alle ander *canones* moet beheers. [Marè 1991:18] Bucer het die onverbreekbare band tussen Christus en sy dienaars benadruk en elke ampsdraer moet, volgens hom, met die hele gemeente buig voor die een gesaghebbende en lewendmakende Woord van God. Vir hom was die presbiteriaat die fundamentele kerklike amp waaromheen die ander dienste gegroepeer is. [Kleynhans 1985:23]

Dis by Bucer wat Calvyn aangesluit het as hy leer dat Christus self sy kerk deur sy Woord regeer [vgl Marè 1991:18] en “... dat niks is meer die eie werk van God is nie as dat Hy met sy mag en gesag sy kerk regeer” [Kleynhans 1981:25]

2.7.1 Die kerkregtelike bydrae van die hervormer Johannes Calvyn

In sy kerkregtelike denke het Vorster aansluiting gevind by Calvyn wat vir kerkregering aanneem die “Christokrasie as vertrekpunt, met ander woorde, die absolute gesag van Christus as hoof van Sy kerk” en daarvoor gebruik Hy “dienaars in verskillende ampte om die Woord te bedien sodat die kerk deur Woord en Gees universeel en sigbaar plaaslik vergader, gebou en bewaar word.” [Langner 2007:77]

Die teologiese nalatenskap van Calvyn het so 'n groot impak op Vorster se eie denke gelaat dat dit in berekening gehou moet word wanneer sy eie kerkregtelike werksaamhede beskryf word. Vanweë sy afkoms en agtergrond was Koot Vorster in sy hart 'n Calvinis en was hy altyd gereed om dit openlik te bely.

Reeds as student aan die Universiteit van Stellenbosch lewer hy al deur referate en artikels 'n belangrike bydrae soos o.a. by die Calvinistiese Studentebond, [GV Mei 1933:105-107], oor "Calvinisme as die vertolker van die leer van Christus" [GV Julie, Aug en Sept 1934] "Die lewe van Calvyn" [GV Okt 1935:304] en "Calvinisme en die Toekoms" [Stellenbosch 1944:14]

In 1937, kort nadat hy predikant geword het, verklaar hy prontuit: "...omdat u en ek Calviniste is, gebore uit ouers wat die Calvinisme bely en opgevoed is in 'n Calvinistiese Kerk." [Vorster GV Mei 1937:140] Hy sê verder: "Ja, God die Here het gewil dat die Suid-Afrikaanse volk selfs op die spore van die Calvinisme sy lewensweg moet voortsit. Daarom het Hy nie gewil dat Roomse Spanjaard en Portugees hul hier moet vestig nie; maar het Hy 'n nuwe nasie verwek uit Geus en Hugenoet; en daardie nasie word vandag nog gekenmerk aan sy Calvinistiese merk." [GV Mei 1937:140] So verklaar Vorster: "...Calvinisme is nie maar 'n pragtig logies inmekaar gesette sisteem nie maar dis die suiwerste uiting van die Christendom. In die Calvinisme vind ons die skoonste en beste weergawe van die Evangelie in sisteem." [Vorster GV Mei 1937:140]

Vorster het groot bewondering gehad vir die kerkregtelike arbeid van Calvyn wat hy beskou het as die groot Hervormer wat met sy vele talente op die regte tyd op die regte plek was: "Langs allerlei wege en door allerlei middelen heeft de leiding Gods gelijktijdig zijne kerk in de Nederlanden en zijn dienaar in Geneve als het ware voor elkander gevormd, op elkander doen passen, tot elkander gebracht, aan elkander verbonden". Vir die Kerk in Nederland en die

reformasie in die algemeen was dit ’n besondere seën, ook op die gebied van die inrigting en organisasie van die kerk. [Vorster 1956:13] “Immers waar Luther die kerk as instituut op die agtergrond gestel het, het Calvyn al reeds in 1543 beginsels vir die regering van die kerk saamgevat en ’n pragtige eie sisteem vir kerkregering uitgewerk [Vorster 1956:13] Daarom noem ander hom “die vader van die presbiteriaal-sinodale stelsel as vorm van kerkregering” en die man wat die Reformasie op kerkregtelike gebied prinsipieël en prakties konsekwent deurgevoer het Daar word toegegee dat hy “kerkregtelik op baie skouers gestaan het” Hy was meer ’n “organiserende as ’n skeppende” gees. Maar hy was uitnemend geskik om die presbiteriale kerkregeringstelsel te implementeer. [Kleynhans 1985:23]

Vorster erken dat Calvyn voortgebou het op die werk van ander en daarom volg ons as Calviniste die rigting en nie die man nie. “Daarom is ons Calviniste en nie Calvyniste nie. [Vorster *GV Mei* 1937:140] Dit wat Luther gestig het, het Calvyn uitgebrei, maar anders as Luther het Calvyn sowel die vorm as die wese van die kerk verander en het hy die beginsel van kerkregering selfstandig uit die Skrif ontwikkel en uit die grond uit ’n nuwe stelsel opgebou. [vgl Gerdener 1968:118] Hy het geywer vir die ideaal van ’n vrye, selfregerende kerk [Kleynhans 1982:12] en ’n kerkregering ingestel waardeur Christus onbelemmerd as Hoof van sy kerk regeer” [Kleynhans 1985:23]

Vir Calvyn was dit baie duidelik dat dit die Here se wil was dat Sy kerk volgens ’n bepaalde orde regeer moes word [Calvyn 1956:IV,III,1] Van hierdie orde sê Vorster dat Calvyn se beginsels vir die regering van die kerk saamgevat en uitgebrei is tot een van die “skoonste kerkordes”, naamlik die Dordtse Kerkorde. [*D K O* Vorster 1956:12-13; 136]

Calvyn se bydrae tot die Kerkreg is vergroot deur die invloed wat hy uitgeoefen het op sy studente oor die wêreld heen en sy baie boeke en briewe wat hy nagelaat het.

2.7.2 Waalse Sinodes 1563 – 1566

In Nederland het volgelinge van Calvyn, ten spyte van heftige vervolgings, mekaar opgesoek en het die sg Waalse gemeentes reeds vanaf 1563 tot ’n “kerklike organisasie” gekom wat as die “oorsprong van die Nederlandse Calvinistiese Kerk” bestempel kan word. [Kleynhans 1985:26]

In 1561 reeds is Die Nederlandse Geloofsbelydenis deur Guido de Bres opgestel en het as “Confessie” die lig gesien. Daarin het dit, op voetspoor van Calvyn, in Artikel 36 dit duidelik gestel: “Wij gelooven, dat onze goede God, uit oorzaak der verdorvenheid des menshelijken geslachts Koningen, Prinsen en Overheden verordend heeft; willende dat de wêreld geregeerd worde door wetten en politiën opdat de ongebondenheid der menschen bedwongen worde en het alle met goede ordinantie onder der mense toega [ens]” [Vorster 1956:22] Hierdie belydenis van De Bres is in 1566 deur die Sinode van Antwerpen aanvaar en al die kerkordes op Nederlandse Sinodes in die sestiende eeu vasgestel het hulle aan hierdie belydenis gehou. [Vorster 1956:23]

2.7.3 1568 Konvent van Wezel

Die protestante se behoefte aan ’n sinodale vergadering is verhinder deur die vervolgings maar in 1568 het hulle daarin geslaag om “in alle stilte en in het geheim” ’n vergadering te hou te Wezel. [Kleynhans 1985:27] Dit was ’n konvent en nie ’n sinode nie omdat die aanwesiges wel leiers en woordvoerders was, maar nie amptelike afgevaardigdes van die Nederlandse gemeentes wat teenwoordig was nie. [Kleynhans 1985:27] Tog is by hierdie konvent belangrike voorbereidende werk gedoen rondom kerkordelike reëlins. “In Wezel word trouens die grondlyne van ’n presbiteriaal-sinodale kerkorde getrek, en die grondliggende arbeid kon drie jaar later in Emden, met die oog op die totstandkoming van ’n eerste kerkorde, verder gevoer word.” [Kleynhans 1985:27] In hierdie konsep-kerkorde was die invloed van die Londense Kerkorde sowel as Calvyn sigbaar en word die noodsaaklikheid van

meerdere vergaderings aangedui. Dis ook die eerste keer dat die pleit gevoer is vir die classis of ringsvergadering en ´n algemene Provinsiale Sinode [vgl Kleynhans 1985:27-28]

2.7.4 1571 Nasionale Sinode van Emden

Vorster wys daarop dat al hierdie en soortgelyke ander pogings die behoefte aan ´n algemeen geldende kerkorde brandend gehou het. Dit is verder gevoer in 1571 toe die Sinode van Emden gesaghebbende besluite oor die regering van die kerke in Nederland geneem het. [Vorster 1956:14] Hierdie sinode, “met goeie reg as die eerste *nasionale* sinode van die Nederlandse Kerk bestempel, lê belangrike grondslae vir die kerkregering. Welliswaar is daar nie tydens die vergadering formeel ´n kerkorde opgestel nie, maar die besluite wat met betrekking tot die kerkregering geneem is, is na afloop van die vergadering saamgevoeg tot ´n deurlopende eenheid wat 53 artikels behels.” [Kleynhans 1985:28] Dit het die grondslag gevorm vir latere kerkordes, “... aan de toestanden passende en tegelyk volledig schriftuurlijke kerkinrichting” [Vorster 1956:14] Aangesien die sinode heeltemal onafhanklik van die staat gehou is en dus sonder die staat se invloed was kon dit die riglyne vir die regering van die kerk suiwer trek. Nie alleen is besluite geneem oor dienste, samekomste en dissipline nie, maar selfs ook belangrike riglyne t o v die kerkverband is aangedui. [Vorster 1956:14]

Die Sinode van Emden het voorsiening gemaak vir vier kerkvergaderinge. ´n Kerkraadsvergadering wat weekliks vergader, ´n ‘classikale versamelingen gehouden worden van sommige kerken die bijeen gelegen zijn, naar hare gelegenheid en nooddriftigheid wat elke drie of ses maande vergader. Dan is daar ook provinsiale sinodes asook ‘sal men alle twee jaren eens, een algemene verzameling aller Nederlandse kerken houden’” [Kleynhans 1985:28]

2.8 VERHOUDING TUSSEN KERK EN STAAT BY MOEDERKERK IN NEDERLAND

Die Kerkregtelike ontwikkeling in Suid-Afrika is grootliks oorheers deur die verhouding van die kerk, eensyds teenoor die Nederlandse Moederkerk en andersyds teenoor die Engelse kerke in Britanje (die Anglikaanse, Presbiteriaanse, Metodistiese en Kongregasionalistiese Kerke) asook die verhouding tussen kerk en staat en selfs deur die verhouding tussen kerk en volk. [Kleynhans 1982:16; Hanekom 1952:28]

Die moederkerk in Nederland het die gewenste verhouding tussen Kerk en Staat gesien as “het liefst afgebeeld in de schildering, welke het tweede boek der kronieken geeft van eene nauwe en harmonieuse samenwerking tusschen geestelijk en wereldlijk gezag onder Israëls vrome koningen, in het bijzonder onder Josaphat” [Vorster 1956:23]

As gevolg van hierdie opvatting dat die Kerk ’n nasionale roeping en die staat ’n religieuse taak het, het die Kerk, hoe hy ook al prys op sy onafhanklikheid gestel het, reeds vroeg die owerheid in kerklike aangeleenthede betrek, het. [Vorster 1956:23]

By die Sinode van Dordrecht in 1574 is die owerheid in so ’n mate in ag geneem dat die owerheid ingegryp het in kerklike sake soos o a die vasstelling van predikante se traktemente [Vorster 1956:23]

By die Sinode van Dordrecht in 1574 is die besluite van Emden gelees, verbeteringe aangebring en ’n aantal bepalinge bygevoeg, maar eers tydens die Sinode van Dordrecht in 1578 is besluite gegiet in die vorm van ’n kerkorde met vaste rubrieke. [Vorster 1956:14] Blydschap oor ’n kerkorde is ongelukkig getemper deurdat hierdie kerkorde, volgens Vorster, te veel seggenskap aan die owerheid verleen het. [Vorster 1956:14] Hier vind ons reeds van die eerste tekens van ’n stryd wat oor eeue tot selfs in die tyd van

Vorster se bediening sou strek. `n Owerheid wat in die regering van `n kerk inmeng en al groter medeseeggenskap opeis.

Aangesien die owerheid vir `n groot deel van die predikante se traktement verantwoordelik was en die kerk ook verleë was oor die owerheid se goedkeuring van sy kerkorde het die owerheid o a medeseeggenskap verkry oor die benoeming en skorsing van predikante. [Vorster 1956:14] In 1576 het die owerheid selfs `n konsep-kerkorde opgestel waar die beginsel deurgevoer is dat die kerkdienst `n tak van die staatsdienst is, maar gelukkig het die konsep-kerkorde gesneuwel deur die tussenkoms van Prins Willem. Tog het dieselfde Prins Willem in 1578 alleen onder bepaalde voorwaardes toestemming tot die hou van `n Sinode gegee. [Vorster 1956:23] Hierdie Sinode het ook so ver gegaan om die owerheid se goedkeuring vir beroepe te vra en haar outoriteit oor hulle besluite te laat bevestig. [Vorster 1956:23] Reeds al teen 1579, met die Unie van Utrecht, is die Gereformeerde Kerk bo die Roomse Kerk verkies en het die gereformeerde godsdiens die “publicque geloof” geword [Vorster 1956:13]

Die Gereformeerde Kerke het met toewyding en volharding die doel van `n eie kerkorde volgens die Woord van God vir die Nederlandse kerke bly nastreef. Hierin het hulle anders opgetree as die Lutherse kerke.

By die Sinode van Middelburg en daarna was daar `n toutrekkery tussen die kerk en owerheid. Wanneer die kerkorde die owerheid se aandeel in die kerkregering verklein weier die owerheid om dit goed te keur en andersom.

“De oude naam *Kerkenordening* dateert van de synode te Middelburg, 1581. Voor die tijd sprak men eenvoudig van *Artikelen* of *Acta* der synode. Maar de synode te Middelburg, voegde bij wijze van excerpt of kort uittreksel de artikel, die van algemene strekking waren en voor alle kerken belang hadden, samen en noemde die *corpus disciplinae ofte kerckenordeninghe*, om daarop de

approbatie [goedkeuring] der overheid te verkrijgen.” [Jansen 1952:7] Die sinode van ‘s Gravenhage in 1586 het die titel van die Kerkorde uitgebrei tot: ‘Kerckenorderinghe der Nederlandtsche Gereformeerde Kerkcken.’ [Jansen 1952:7]

Hierdie Sinode het, soos die Sinode van Dordrecht in 1618-1619, nog meer toegewings aan die owerheid gesien en selfs in sy kerkorde hier in 1586 aan die magistraat die reg verleen om twee kommissarisse, lede van die kerk, na die kerkraadsvergaderinge te stuur. [Vorster 1956:14 en 23] Interessant genoeg het geen toegewings ooit óf die owerheid óf die kerk bevredig nie. Tog het hierdie Dordtse Kerkorde tot in 1816 die geldende reël vir die kerklike lewe in Nederland sowel as die sogenaamde Indiese kerke gebly.

Die Gereformeerde Sinodes in Nederland het voortgebou op die grondslae wat by Wezel en Emden gelê is. Dit geld van die Provinsiale Sinodes [Dordrecht 1574] en die Nasionale Sinodes [Dordrecht 1578; Middelburg 1581 en Den Haag 1586] Hierdie proses het sy afronding en finale beslag gekry by die Nasionale Sinode van Dordrecht in 1618-1619 waar die presbiteriaal-sinodale sisteem sy klassieke samevatting gevind het. [Kleynhans 1985:29]

Jansen vind dit jammer dat die sinode in 1618-1619 besluit het om die byvoeging: “der Nederlandsche Gereformeerde Kerkcken” tot die titel van die kerkorde weer weg te laat want deur die byvoeging was dit duidelik dat die kerkorde van Nederlandse afkoms was. By die sinode van Utrecht in 1905 het die byvoeging egter weer bygekom. [Jansen 1952:7]

2.9 DORDTSE KERKORDE

Vir Vorster was die beginsels van die Dordtse Kerkorde baie belangrik en hy haal hy dit aan:

* die gelowiges op `n bepaalde plek vorm met hulle ampsdraers, die kerkraad, die plaaslike kerk.

- * die kerk is nie daar waar die priester is nie, maar kom tot openbaring waar daar gelowiges is uit wie die ampte ingestel kan word.
- * hierdie plaaslike kerk is die uitgangspunt van die kerkregering.
- * die plaaslike kerke word op hul beurt ooreenkomstig Gods Woord “confoederatief” tot `n geheel in classis en sinode saamverbind.
- * in die kerk word die drie ampte van dienaar van die Woord, ouderling en diaken erken, waardeur die ongeoorloofde teenstelling tussen leke en geestelikes opgehef word en alle klerikalisme by die wortel afgesny word, sodat die lidmate tot hulle reg in die kerk kom.
- * die kerklike gesag berus by die kerke self wat dit deur hul ampsdraers uitoefen, plaaslik deur die kerkraad en gesamentlik deur die meerdere vergaderinge, wat uit die afgevaardigdes van die verskillende kerke bestaan.
- * die besturende mag berus dus nie monargaal by die pous, of by die biskoppe wat `n hoër amp kragtens goddelike reg sou beklee nie, en ook nie by die lede van die gemeente nie, maar by die ampsdraers.
- * daar is geen sprake van hiërargie of klerikalisme nie omdat daar geen oorheersing van die dienaars van die Woord is nie en die dienaars beklee is met gelyke mag.
- * die Kerk matig hom geen reg oor die staat aan nie maar staan volkome onafhanklik naas die staat.
- * die Kerk wil ook nie oor die staat heers soos in die Papale stelsel nie, en wil ook nie onder die staat staan soos die Erastianisme wil nie; maar die kerk en staat het elk sy eie terrein.

[Vorster 1956:15]

Die Dordtse kerkorde onderskei, soos reeds by Emden vasgelê is, onder die hoof *Kerkelijke samenkomsten* vier vergaderinge nl. die kerkraad, klassikale vergadering, die partikuliere sinode en die generale of algemene sinode.

[Kleynhans 1985:29]

“Voor die einde van die 16de eeu was daar dus in Nederland eenstemmigheid

ten opsigte van die kerkverband, en selfs voor die politieke vereniging van die sewe noordelike provinsies by Utrecht in 1579 kom kerkverband tot stand.” [Kleynhans 1985:29] Dis egter ´n kerkverband wat dikwels verdedig moes word teen veral die Roomse Kerk en die Independentisme. Die vraag was hoe om die eenheid van die kerke te handhaaf sonder om die selfstandigheid van die plaaslike kerke op te offer.

In teenstelling met die Lutherse of Zwingliane was dit die “reformatoriese christenen van Calvinische signatuur” wat daarin geslaag het Hulle het ´n organisasie in die lewe geroep “die wij gewoonlijk kerkverband noemen....[W]aar in zowel de zelfstandigheid der plaatselijke kerken als de eenheid van deze kerken tot hun recht konden komen”. [Kleynhans 1985:30] Dis met hierdie beginsels wat die Roomse regeerstelsel ontmasker en verwerp het, waarmee Jan van Riebeeck in 1652 hier aan wal gestap het.

2.10 DIE KERKREGTELIKE ONTWIKKELING VAN DIE NED GEREFORMEERDE KERK

Wanneer Koot Vorster se bydrae tot die die kerkregtelike ontwikkeling van die Ned Geref Kerk onder die loep kom, kan aanvaar word dat sy denke hieroor onder andere gevorm is deur sy studie van die kerkregtelike ontwikkeling van die kerk in Nederland en onder die V O C aan die Kaap.

Hier in ons land het navorsers hierdie ontwikkeling sedert 1652 breedweg in drie tydperke ingedeel t w 1652 tot 1795, 1795 tot 1905 en 1905 tot 1962.

2.10.1 Kerkregtelike ontwikkeling 1652 tot 1824

Die eerste tydperk [1652 - 1795] is goed nagevors en opgeteken deur Koot Vorster self. Hy het hierdie tydperk gekies omdat daar, volgens hom, ´n radikale verandering in die kerkregtelike lewe van die Kaapse Kerk gekom het gedurende die Bataafse Republiek. [Vorster 1956: Woord vooraf]

In Vorster se navorsing wys hy daarop dat die geskiedenis van die Kaapse Kerk ook begin het met die landing van Jan van Riebeeck op 6 April 1652. Dis belangrik en interessant om daarop te let dat die Ned Geref Kerk nie deur 'n besluit of direkte aksie van die kerk in Nederland in die lewe geroep is nie, maar dat dit uit die sakewêreld nl uit die onderneming van 'n handelsmaatskappy ontstaan het. [Vorster *Kb* 5 April 1961:462]

In die aanvang en ontwikkeling van kerklike bedrywighede aan die Kaap het die V O C dus 'n groot rol gespeel en is dit belangrik om te let op die V O C se verhouding met die kerk in Nederland en aan die Kaap.

2.10.2 V O C se houding teenoor die kerk

Alhoewel die Verenigde Oos-Indiese Kompanjie dus die stigting van 'n verversingspos ten doel gehad het, is die kerk terselfdertyd ook hier gevestig. Vorster wys daarop dat dit nie toevallig was nie aangesien die behoud van die openbare geloof in 1622 reeds een van die gronde was waarop die V O C die reg tot "navigasie, koophandel en oorlogvoeren" van die staat ontvang het. [Vorster 1956:11] "Die V O C was kragtens sy oktrooi verplig om Godes Kerk in sy handelsgewes op te bou." Dit sou dus kon verwag word dat die kerk aan die Kaap so saam met die verversingspos en volksplanting groei. [Vorster *Kb* 5 April 1961:462]

Eintlik lê die spore hiervan nog verder terug in die geskiedenis want reeds so vroeg terug as 1598 het die ou Amsterdamse maatskappy die wenslikheid gevoel dat daar 'n predikant of sieketrooster op die skepe moet wees. [Vorster 1956:26] In Junie 1601 het die Provinsiale Sinode te Amsterdam besluit "dat het 't werk der Classes [dus niet der Bewindhebbers] is om uittezien naar predikantes voor Indië." Dit, sê Vorster, was in 'n sekere sin 'n beleidsverklaring oor die terrein van die kerk en die staat want dit was 'n aankondiging dat die Kerk hom voortaan self met die godsdienstige en kerklike sake op die skepe en in die handelsgeweste gaan bemoei. [Vorster 1956:26]

Die uitdra van die ware Evangelie was, interessant genoeg, dus sedert sy stigting in 1602 onlosmaaklik deel van die V O C . Merkwaardig is dit inderdaad dat hy dit op hom geneem het sonder dat die kerk of Staten Generaal dit versoek of gelas het. [Vorster 1956:11] Van der Watt wys daarop dat dit die patroon in die sewentiende eeu was dat “volksplanting en kerkplanting bloot as twee kante van dieselfde onderneming gesien” is. [Van der Watt 1976:3] Dit bly insiggewend dat, alhoewel daar in die eerste oktrooi van die V O C niks van godsdienst of kerk gemeld word nie, geen vloot van hulle die hawe verlaat het sonder dat daar ’n predikant of sieketrooster aan boord was nie. Sowat 900 predikante en meer as duisend sieketroosters en onderwysers is so op hulle koste uitgestuur gedurende die twee eeue van hul bestaan. [Vorster 1956:11; Van der Watt 1976:4] Die Kompanjie het die behartiging van die sekulêre sowel as die geestelike belange van sy onderhoriges as deel van sy taak aanvaar.” [Van der Watt 1976:3]

Die Gereformeerde Kerk en geloof het so ’n sentrale plek in Nederland ingeneem dat die tweede oktrooi in 1622 aan die Kompanjie die uitsluitende reg op navigasie, koophandel en oorlogvoering toegestaan het. Die voorwaarde daaraan verbind was net dat die Kompanjie die publieke geloof moes beskerm en bevorder. [Vorster 1956:79]

Vir hierdie studie is dit van belang dat die Kompanjie deur hierdie oktrooi verplig was om die Gereformeerde Kerk in sy gebied voort te plant en te beskerm en daardeur dan ook die gereformeerde stelsel van kerkregering moes eerbiedig en handhaaf. [Vorster 1956:79] Op die wyse het die Gereformeerde kerk aan die Kaap die bevoorregte kerk geword. [Kleynhans 1985:30] Nou wys Vorster daarop dat die bewindhebbers wel ’n verpligting gehad het om die Gereformeerde Kerk voort te plant maar as aanhangers van die Gereformeerde Kerk het hulle ook nog boonop die innerlike drang gehad om dit uit te voer. [Vorster 1956:79] In sy navorsing kom Vorster dus tot die gevolgtrekking dat die Gereformeerde leer en kerkregering met ywer en teen

groot koste aan die Kaap bevorder is. [Vorster 1956:79]

So het dit dan gekom dat die protestantisme sy uitbreiding in die sewentiende eeu aan kolonisasie te danke het. “Een ander kolonisasiegebied was Zuid-Afrika, waar de nederlanders zich in 1652 vestigden. Daar onstond een krachtig gereformeerd leven, dat zijn stempel tot op heden, ondanks de engelse overheersing en de moderne invloeden poogt te bewaren. Het was een vestiging van de compagnie.” [Berkhof & De Jong Otto 1967:224] Die geskiedenis leer, sê Vorster, “dat die Kompanjie nie krenterig was nie, maar miljoene ter uitbreiding van die koninkryk van Christus bestee het. Dit het egter een nadeel gehad: ‘As stigter, patroon en betaalsvrou in besit van ’n onbepaalde monopolie en toegerus met soewereine magte, het die Kompanjie oor die kerk geheers.” [Vorster *Kb* 5 April 1961:462]

Wat die ontwikkeling van die Kaapse Kerk gedurende haar beginjare betref noem Vorster vier faktore wat syns insiens ’n deurslaggewende rol gespeel het nl:

- 1] die mense wat die kerk gevorm het;
- 2] die V O C wat as patroon die “jus patronatus” ten volle beoefen en gehandhaaf het;
- 3] die Indiese Kerke waartoe die Kaapse Kerk gereken is en
- 4] die Moederkerk in Nederland wat hom steeds vir die suiwerheid in leer en regeringsvorm van die Kerk beywer het [Vorster 1956:12].

Die mense wat die kerk gevorm het was hoofsaaklik amptenare, soldate, matrose en vryburgers van Hollandse, Franse en Duitse afkoms en die V O C het in so ’n mate sy hand oor die kerk gehou dat die gereformeerde kerk al kerk was wat gedurende die eerste eeu toegelaat is. [Vorster 1956:12] Hierdie voorkeur aan gereformeerdes het tot gevolg gehad dat vrybriewe in die tyd van Simon van der Stel alleen uitgereik is aan Nederlanders en Duitsers van gereformeerde geloof. [Vorster 1956:18] Die Kaapse Kerk het dus die

moederkerk in Holland, wat deur `n sware stryd heen tot `n eie selfstandige kerkregering ontwikkel het, as model gehad vir ´n eie kerkinrigting. [Vorster 1956:12]

As Calvinis haal Vorster vir F.L. Rutgers aan wat dit mooi kort stel: “Van de Nederlandsche Reformatie is het eigen karakter, voor zooveel men daarvan spreken kan: niet de godsdienstige oppervlakkigheid van het Humanisme, niet de nuchtere verstandelijkheid van het zogenaamde Zwinglianisme, niet de traagheid van het kerklijk Conservatisme, noch ook de losbandigheid van het Anabaptisme of het Libertinisme, maar veeleer het beginsel dat alles reeds vroeg overwonnen heeft, het beginsel dat belichaamd was in het Calvinisme, naar den diepen veelomvattenden zin van het woord.”

[Vorster 1956:13]

Terwyl die owerheid sy sê in die kerk wou bly handhaaf het hy tog, in pas met die Moederkerk in Holland, die gereformeerde kerkreg beskerm en voortgeplant. Wat so iets makliker gemaak het was die feit dat die meeste lidmate aan die Kaap Hollanders was. [Vorster 1956:16] Later was daar natuurlik ook Duitsers en Franse aan die Kaap wat `n groot deel van die bevolking uitgemaak het en `n mag gevorm het waarmee ook op kerklike terrein rekening gehou moes word. Die vraag kan gevra word in hoeverre hulle ´n invloed uitgeoefen het op die kerkregtelike ontwikkeling van die kerk aan die Kaap.[Vorster 1956:16]

2.10.3 Duitsers se invloed op die kerkregtelike ontwikkeling

Vorster haal vir Bosman aan wat van mening was dat ons `n “sterk Duitse invloed op die wordingsgeskiedenis van ons volk en taal moet aanneem.”

[Vorster 1956:17]

Wat die Duitsers betref wou die owerheid egter nie `n eie Lutherse kerk toelaat nie, al was hulle `n beduidende groep wat meer as die helfte van die Hollanders was . Duitsers is eerder aangemoedig om by die Gereformeerde Kerk in te skakel wat baie dan ook gedoen het. [Vorster 1956:16] Na herhaalde versoeke het die owerheid eers in 1779 ingestem dat `n Lutherse gemeente aan die Kaap gestig kon word. Hierdie vergunning het egter ook `n prys gehad want Lutherane is uit hoë betrekkings geweier. [Vorster 1956:19] In Vorster se navorsing kon hy egter nie beduidende spore van Duitse invloed op die kerklik-godsdienstige lewe aan die Kaap vind nie. Hy vra egter of “die feit dat die kerk meestal gedweë berus het in die heerskappy van die staat oor die kerk nie deels aan die Duits-Lutherse invloed te wyte is nie” [Vorster 1956:17]

2.10.4 Koms van Hugenote en hulle aandeel in die kerkregtelike ontwikkeling

Die Here Sewentien het die Hugenote beskou as “onse geloofsverwanten” en daarom was dit vir hulle `n oorweging om hulle na die Kaap te stuur. [Vorster 1956:18-19]

Ten spyte daarvan wou Simon van der Stel, soos in die geval van die Duitsers, nie vir hulle toelaat om `n eie gemeente te stig nie. Daar was op daardie stadium slegs twee gereformeerde gemeentes aan die Kaap. [Vorster 1956:17] Ds Pierre Simond het selfs in Oktober 1690 `n versoek aan die Here Sewentien gerig wat, volgens Vorster, eintlik daarop neergekom het dat hulle as Franssprekendes `n eie selfstandige kerk wou stig. Die Here Sewentien het in 1691 aan hulle versoek voldoen en `n derde gemeente is gestig, maar van `n eie kerkformasie met Frans as voertaal het nooit gerealiseer nie. Die Drakensteinse gemeente en die Hugenote het saam met die ander gemeentes een geword. [Vorster 1956:17]

Wat belangrik is was die feit dat die Hugenote gereformeerd was en dat die kerkorde van die gereformeerde kerke in Frankryk in hoofsaak met die

Dordtse Kerkorde ooreengestem het. Die gevolg was dus dat die Hugenote deur hul eenwording `n welkome bydrae tot die groei van die kerk in die algemeen en die kerkregtelike ontwikkeling in die besonder gelewer het. [Vorster 1956:18] Dit was veral die geval insake die verhouding tussen kerk en staat. Die Franse kerkorde het die beginsel van die selfstandigheid van die kerk naas die staat suiwerder as die Dordtse Kerkorde gestel. [Vorster 1956;18] Vorster kom tot `n belangrike gevolgtrekking as hy sê: “die Franse volksdeel het `n verneme aandeel in die vestiging van die Kaapse Kerk en sy gereformeerde stelsel van kerkregering gehad.” [Vorster 1956:18]

As gevolg van sy monopoliestelsel kon die V O C geen ander mag naas homself duld nie, en is die kerk feitlik tot diensdient van die kompanjie verlaag. Tog het die V O C, ten spyte van strenge handhawing van sy patronaatsreg, die ontwikkeling van die Kaapse Kerk bevorder. [Vorster 1956:18] Daar kan waardering wees vir die feit dat die V O C gesagskwessies rondom kerklike sake nooit op die spits gedryf het nie, maar altyd probeer het om “de klippen te omzeil” [Vorster 1956:18] Vorster oordeel positief oor die rol van die V O C: “Al het die Kompanjie dus deur sy despotiese optrede en oorheersing dikwels die Kerk in sy ontwikkeling gestrem, het hy tog, vir `n handelsmaatskappy, merkwaardig veel vir die Kerk gedoen en die Kerk in sy wese nie aangetas nie.” [Vorster 1956:19]

Met hierdie gesindheid het Vorster sy integriteit en gehegtheid aan die gereformeerde kerkreg gewys. Hy toon wel sy afkeur vir die V O C se despotiese optrede teenoor die kerk, maar erken in alle regverdigheid die handelsmaatskappy se aandeel in die beskerming en verbreiding van die gereformeerde geloof en kerkreg aan die Kaap

2.10.5 Invloed van kerk in Indië op kerkregtelike ontwikkeling aan die Kaap

Minder bekend is die feit dat die Protestantse Kerk in Nederlands-Indië `n half

eeu voor die volksplanting aan die Kaap reeds met die kerk se bestuur gemoeid was. Met van Riebeeck se koms het die V O C reeds baie ervaring opgedoen ten opsigte van kerklike bestuur en het hulle ook al `n vaste beleid daarvoor opgestel .[Vorster 1956:19]

Vorster oordeel dat die Indiese Kerke indirek `n belangrike invloed op die Kaapse Kerk uitgeoefen het, en moet, volgens hom, beskou word as `n verneme faktor in die kerkregtelike ontwikkeling van die Kaapse Kerk. Die rede hiervoor is omdat die Kaapse Kerk as deel van die Indiese Kerke beskou is en teoreties het die Kaapse Kerk onder die gesag van die Indiese owerheid gestaan. [Vorster 1956:19]

2.10.6 Invloed van Moederkerk in Nederland op die kerkregtelike ontwikkeling aan die Kaap

Aan die Moederkerk tuis moet die eer toekom dat sy `n reuse bydrae gelewer het tot die feit dat die Kaapse Kerk in sy ontwikkeling in die gereformeerde spoor geloop het. [Vorster 1956:19] Nie alleen het die Moederkerk hom beywer om predikante en sieketroosters vir die Kaapse Kerk te werf nie, maar was ook altyd gereed om vir hulle as voorspraak te dien by die Here XV11 [Vorster 1956:20]. Die Moederkerk het ook altyd gewaak vir die kerkregering en die suiwerheid van die leer en die betrokkenheid van die Moederkerk was dan ook een van die redes waarom die Kaapse Kerk op die gereformeerde spoor gebly het. [Vorster 1956:20]

2.11 VORSTER OOR VERHOUDING TUSSEN KERK EN STAAT

Waar die Kerkreg te doen het met die regering binne die kerk vorm dit natuurlik `n raakpunt met die Staatreg wat te doen het met die regering in die land. “Immers die Kerk het van sy Koning wat aan hom sy lewensreël en eie ampte gegee het, `n eie lewensterrein ontvang. Kragtens sy wese is die kerk dus wel in die staat maar nie van die staat nie.” [Vorster 1956:21]

“Met die planting van die Christelike Kerk het die probleem van die verhouding tussen kerk en staat in volle skerpte na vore getree” en “Die suiwer ontwikkeling van die kerk hang dan ook in `n aansienlike mate van die uitwerking van die verhouding [*tussen staat en kerk*] in die praktyk af”. [Vorster 1956:21] Kennis van die verhouding tussen kerk en staat was nog altyd `n belangrike saak wanneer na die kerkregtelike ontwikkeling van die Kaapse Kerk gekyk word en veral waar die Kaapse Kerk onder die “vaste leiding en direksie van `n voedstervrou, die V O C, tot wasdom gekom het.” [Vorster 1956: 21]

Vorster wys daarop dat die V O C. by sy totstandkoming nie slegs `n handelsmonopolie ontvang het nie, maar ook toegerus is met al die bevoegdhede om as `n staat in sy eie reg op te tree. Hy ontvang dus ook op 20 Maart 1602 in sy oktrooi van die State-Generaal soewereine regte. [Vorster 1956:21] Op grond van sy soewereine reg en die omstandighede was die staat, hier die V O C, `n bepalende mag in die ontwikkeling van die Kaapse Kerk. [Vorster 1956:21]

Gedurende die sewentiende eeu het die neiging by die staat voortgeduur om al hoe meer in kerklike aangeleenthede in te gryp en Vorster is ook van mening dat selfs die Sinode van Dordrecht, ten spyte van sterk, gereformeerde besluite, te veel aan die staat toegegee het. [Vorster 1956:24] Na 1619 het die staat probeer om sy greep op die kerk te verstewig en selfs nie geskroom om in leerkwessies in te gryp nie. [Vorster 1956:24] Tussen die jare 1650 en 1672 is die kerk meer en meer aan die staat onderwerp. Die “hooge owerheid” het homself “als synode gesteldt van Godt Almachtig” beskou. [Vorster 1956:24]

2.11.1 Vorster oor die verhouding tussen die V O C en die

Moederkerk in Nederland

Die kompanjie het dus goed gedoen om sy hand oor die kerk te hou. Die

nadeel was egter dat, “as stigter, patroon en betaalsvrou in besit van ´n onbeperkte monopolie en toegerus met soewereine magte, het die kompanjie oor die kerk geheers.” [Vorster *Kb* 5 April 1961:462] So is daar byvoorbeeld van predikante verwag om hulle by die owerheid se besluite neer te lê en toe te sien dat dit uitgevoer word. Politieke kommissarisse het streng bevels gegee in verband met die behandeling van sake op die sinodes. [Vorster 1956:24] In Utrecht het dit selfs so ver ontwikkel dat predikante ´n besluit moes onderteken wat hulle weerhou van enige kritiek teen die owerheid anders is hulle nie tot die diens toegelaat nie. Op dieselfde wyse is formuliergebede verander en die predikante was verplig om hulle daaraan te hou. Hierdie besluite het die kerk so gedweë aanvaar dat slegs ´n paar predikante hulle daarteen verset het. [Vorster 1956:25]

Die kerk het na vryheid bly smag en na Prins Willem III as die bevryder opgesien. Die waarheid is ongelukkig dat die kerk se onderhorige posisie, ten spyte van enkele ligpunte, onder sy heerskappy nie veel verbeter het nie. [Vorster 1956:25] Hierdie toedrag van sake het voortgeduur tot in die 18de eeu.

Al het die Moederkerk in Nederland die kompanjie as ´n handelonderneming beskou en dit gevolglik nie as ´n moondheid met owerheidsgesag gesien nie, het die V O C alle regte en bevoegdhede van ´n soewereine staat gehad en was dit ook oor die Indiese kerk die wettige owerheid. [Vorster 1956:25] Die V O C het sy soewereine reg voluit gebruik en van die begin af die behartiging van alle godsdienstige en kerklike belange binne sy handelsgebied as deel van sy taak gesien. [Vorster 1956:26]

2.11.2 Vorster oor die verhouding tussen V O C en die Indiese Kerke

Aangesien die Kaap staatkundig en kerklik as onderdeel van Nederlands-Indië behandel is en dus onder die jurisdiksie van die Hoë Regering in Indië gestaan het [Vorster 1956:35], word hier kortliks na die situasie van die kerk in Indië

gekyk.

Die Indiese Kerke het uit die Kompanjie se handelonderneming in Indië ontstaan en as sulks het die Kompanjie met sy onbeperkte monopolie en soewereine magte en regte oor die kerk geheers. [Vorster 1956:31] As “betaalsvrou van die Indiese Kerke” het die V O C “onbeperkte patronaatsreg” oor die kerke verkry. [Vorster 1956:26]

Die Moederkerk se sê oor die Indiese Kerke het verswak deurdat hy nie direk verantwoordelik was vir die stigting van die Indiese Kerk nie en omdat die V O C ook later so ryk en magtig geword het dat hy hom nie hoef te gesteur het aan ander nie. [Vorster 1956:26]

In Nederland was die situasie van so ’n aard dat die Moederkerk nog ’n bietjie daarin geslaag het om die heerssug van die bewindhebbers te temper maar vanweê die groot afstande en afgesonderdheid was die kerk in Indië aan die despotiese gedrag van die owerheid blootgestel. [Vorster 1956:31] Vir die owerheid was die kerk bloot ’n instrument van owerheidsgesag en daarom het dit vir die kerk sowat twee dekades geneem om met sy organisasie te begin. [Vorster 1956:31]

2.11.3 Vorster oor die verhouding tussen die V O C en die Kaapse Kerk

Aan die Kaap het die bewindhebbers van die V O C natuurlik ook met soewereine mag oor alles, insluitende die kerk, geregeer. [Vorster 1956:35]

As gevolg van die geweldige afstande en gebrekkige kommunikasie kon die Hoë Regering in Indië nie altyd die hand aan die sake in die Kaap hou nie. Daarom is die amp van kommissaris ingestel om as skakel tussen die twee te dien. Die geografiese ligging van die Kaap op die seeroete na Indië het veroorsaak dat die Kaap meer met die Bewindhebbers te doen gekry het en die swaar hand wat op die Indiese Kerke gelê het nie so swaar aan die Kaap gevoel het nie. [Vorster 1956:35] Die amp van kommissaris het, gelukkig vir

die kerk, nie aan die verwagtinge voldoen nie en hulle invloed op die kerkregtelike ontwikkeling van die kerk was maar gering. [Vorster 1956:36]

Vanuit Nederland, bevind Vorster, het die moederkerk 'n wakende oog oor die Kompanjie gehou sodat laasgenoemde nie die kerk na willekeur kon reglementeer en regeer nie. Die suiwerheid in leer en regering moes aan die Kaap gehandhaaf word en hulle het hul beywer vir die handhawing van die kerkorde. [Vorster 1956:79] Daarom het die kerk in Holland gesorg dat die Kompanjie slegs die predikante en sieketroosters in diens neem wat goedgekeur en geëksamineer is.

Aan die Kaap het die kerk in haar daaglikse bestuur dus deurlopend onder die hand van die staat verkeer. Die kerk het, volgens Vorster, gelukkig nooit in hierdie onderdanige houding berus nie. "Soos die kerk gegroei en sterker geword het, het sy drang na vryheid en onafhanklikheid kragtiger ontwikkel." [Vorster *Kb 5 April 1961*:462] Hierdie vryheidsdrang van die kerk het aan die einde van die agttiende eeu daartoe gelei dat toe die kompanjie "ten ondergang gestruik het, die kerk op die drumpel van selfstandigheid gestaan het." [Vorster *Kb 5 April 1961*:462]

2.11.4 Vorster se beskouing oor die Kerkorde wat deur die Kaapse Kerk gebruik is

Aan die Kaap "ontstond een krachtig gereformeerde lewe, dat zijn stempel tot op heden, ondanks die engelse overheersing en die moderne invloeden poogt te bewaer" [Berkhof & De Jong Otto 1967:224]

In Vorster se studie oor die Kerkregtelike ontwikkeling van die Kaapse Kerk onder die Kompanjie 1652 -1795 het hy goeie navorsing gedoen om vas te stel watter kerkorde aan die Kaap gegeld het.

Hy het in sy navorsing bevind dat wat die regering van die vroeë Kaapse Kerk

in die eerste eeu na kerkplanting onder die Kompanjie se bewind betref was die Dordtse Kerkorde die heersende kerkorde waarvolgens die kerk regeer is. [Vorster 1956:85 en 136; vgl Kleynhans 1974:105-130; Van der Watt 1976:42-46]

Dit was nie net in teorie die geval nie maar, "die inrigting en organisasie van die Kaapse Kerk lewer die onomstootlike bewys dat die kerkorde, in sover die owerheid dit in die toepassing van die patronaatsreg toegelaat het, ook daadwerklik gevolg en toegepas is." [Vorster 1956:136] Aan die einde van sy studie vat Vorster dit baie duidelik saam: "Dit alles lei tot die een gevolgtrekking dat die Kaapse Kerke, tydens die regime van die V O C, die gereformeerde-presbiteriale vorm van kerkregering, soos dit in die Dordtse Kerkorde beliggaam is en uitdrukking gevind het, gevolg en gehandhaaf het." [Vorster 1956:136]

Ander geleerdes verskil op hierdie punt en verklaar o a dat die Dordtse Kerkorde in Suid-Afrika eers vanaf 1859 met die "herstigting" van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika in gebruik gekom het. [Smit 1984:116] In hierdie werk van Smit gee hy nie 'n aanduiding dat hy Vorster, of van die persone wat tot dieselfde slotsom as Vorster gekom het, se navorsing onder oë gehad het nie, maar huldig die standpunt dat daar vanaf volksplanting tot 1804 nie 'n spesifieke kerkorde gehandhaaf is nie en dat die kerkregering hoofsaaklik in die hande van die Politieke Raad was. [Smit 1984:116]

Die Dordtse Kerkorde is egter van so 'n groot belang geag dat die Volksraad van die Suid-Afrikaanse Republiek [Transvaal] selfs in sy grondwet, 1857], bepaal het dat slegs predikante wat met hierdie Sinode se uitsprake saamstem in Transvaal toegelaat sou word. [Spoelstra e a 1973:188] Verder vorm die Sinode van Dordrecht [1618-1619] so duidelik die basis van die Afrikaanse kerklike lewe dat daarna in die stigtingsdokumente van al drie die Afrikaanse kerke verwys word. [Spoelstra e a 1973:188]

Vorster wys daarop dat die classis predikante beroep en bevestig het en hulle van 'n Klassikale Akte of beroepsbrief voorsien het. [Vorster 1956:80] “In hierdie akte is dit aan hulle opgedra om waar hulle hul ter diens vestig 'forme van kercke en kerckelycke regeringe na de Woorde Gods ende conform de loffelycke gewoonte van de gereformeerde kercken hier te lande' in te stel of te onderhou.” [Vorster 1956:80]

Hieruit is dit, volgens Vorster, baie duidelik dat hulle aan die Kaap die kerkorde van die kerk wat hulle uitgestuur het moes onderhou en handhaaf. Deur hulle ondertekening van bogenoemde Akte het hulle, volgens Vorster, nie alleen die kerkorde eerbiedig nie maar ook as geldig vir die kerk in hul gesagsgebied aanvaar. [Vorster 1956:80] “In hul inrigting en organisasie het die Kaapse Kerk, so ver die Kompanjie hulle toegelaat het, die Dordtse Kerkorde gevolg.” [Vorster 1956:134] en daar was, volgens Vorster, goeie bewyse dat die Dordtse Kerkorde die vigerende kerkorde van die Kaapse Kerk tydens die bewind van die Kompanjie en selfs ook daarna was. [Vorster 1956:85; vgl Kleynhans 1974:105-130; Van der Watt 1976:42- 46; Kleynhans 1985:30]

Vorster se standpunt oor die Dordtse Kerkorde word onder andere ondersteun deur Van der Watt wat van mening is dat die inrigting van die gemeentes op voetspoor van die Gereformeerde stelsel van kerkregering ontwikkel het. Die beginsels van die Dordtse kerkorde is volgens Van der Watt [1976:28] byna uitsluitlik gehandhaaf en hy gaan selfs so ver as om daarop te wys dat artikels soms letterlik toegepas is.

Dat die ses gemeentes onder bewind van die kompanjie die Dordtse kerkorde gevolg het is duidelik uit hulle “kerkvergaderings” sowel as hulle strewe na “'n eie kerkverband.” [Kleynhans 1985:30]

2.12 ONTWIKKELINGSGESKIEDENIS VAN DIE SINODE IN DIE KERKREGTELIKE ONTWIKKELING VAN DIE NED GEREF KERK

Van die vier gewone kerkvergaderinge nl kerkraad, ring, sinode en algemene sinode [art 18 Kerkorde van Ned Geref Kerk] was Vorster se grootste bydrae ten opsigte van die algemene sinode wat as vierde vergadering in 1962 tot stand gekom het. Dit was die eindpunt van 'n ontwikkelingsgeskiedenis wat in verskeie fasette onderskei kan word: In die tydperk tussen 1824 en 1862 was daar een algemene sinode - 'n *synodus plena* (waarin alle gemeentes verteenwoordig is). Na die Loedolff-saak in 1862 kom verskillende provinsiale sinodes tot stand. In 1962 kom die Algemene Sinode - 'n *synodus contracta* (verkleinde sinode) tot stand. [Kleynhans 1985:31] Hierdie groot aantal sinodes in die Moedergemeente (Ned Geref Kerk)..... bewys hoe “die Sinode-as-vorm-van-kerk-verband sy ereplek behou en sy omvang en draagwydte vergroot het binne die verband van Nederduitse Gereformeerde Kerke en ver buite die Republiek van Suid-Afrika.” [Kleynhans 1985:32]

2.12.1 Die Kaapse Kerk se strewe na 'n eie kerkverband

Die Kaapse gemeentes was wel ingedeel onder die classis Amsterdam maar het hier in die Kaap los van mekaar bestaan. Hulle het wel die behoefte aan meerdere kerkvergaderinge gehad, maar vanweë die groot afstande wat die twee lande geskei het en gebrekkige kommunikasie, het hulle nooit sitting geneem op meerdere vergaderinge in Holland nie. Tog het hulle steeds na 'n beter organisatoriese posisie gesoek binne 'n kerkverband wat hulle sou bevredig.[vgl Du Toit 1955:127; Van der Watt 1976:32] Benewens hierdie negatiewe faktore was daar natuurlik ook nog die owerheid wat onwillig was om toestemming te gee tot die hou van so 'n meerdere vergadering omdat hulle gevrees het dat dit afbreuk sou doen aan die staatsgesag oor die kerk. [Du Toit 1955:127]

In Vorster se soeke na die eerste spore van 'n kerkverband in die Kaapse Kerk wys hy daarop dat diegene wat in 1665 stigterslede van die kerk was,

lidmate van die Gereformeerde Kerk in Nederland was en by wyse van attestaat lidmate van die nuwe kerk geword het. Die predikant wat by die stigting leiding geneem het was ook iemand wat deur 'n classis van die Gereformeerde Kerk in Nederland beroep was vir die kerk. [Vorster 1956:71] Vir hom was die feit dat die eerste gekose kerkraadslede die belydenisse onderteken het wat deur die Kerkorde van Middelburg bepaal is, 'n bewys dat die Kaapse Kerk met stigting die Kerkorde van Middelburg gevolg het. [Vorster 1956:71] Hiermee verskil Van Staden as hy in sy navorsing bevind dat dit die Kerkorde van Zeeland 1591 was aangesien ds Van Arckel met hierdie Kerkorde vanaf die classis Walcheren in Zeeland gekom het. [Van Staden 1973:48]

Vorster [1965:71] bevind verder nie slegs “instemming met die belydenis van die Moederkerk as grondslag vir kerkverband nie”, maar die openbaring van “die begeerte van saamhorigheid en eenheid met die Moederkerk.” Dit is Vorster wat verder daarop wys dat die Kaapse Kerk tydens die bewind van die Kompanjie nooit deur woord of daad, deur afwyking in leer of kerkregering, 'n ander gesindheid geopenbaar het nie. In teenstelling met die kerk te Batavia het die Kaapse Kerk nooit teen die gesag van die Moederkerk in opstand gekom nie. [Vorster 1956:71]

Vorster was reg toe hy geoordeel het dat die behoefte aan 'n eie kerkverband by die vroeëre Kaapse Kerk teenwoordig was want rondom die jare 1690, bevind Van der Watt [1976:32], was daar vir die eerste keer stemme wat begin opgaan het vir die “totstandkoming van 'n selfstandige kerkverband” en daarna, sê hy het die saak “momentum begin kry”. Du Toit [1955:127] wys ook op hierdie behoefte aan 'n kerkverband wat daar by die Kaapse Kerk teenwoordig was want “om in die behoeftes van gemeenskaplike bespreking te voorsien, het naburige kerkrade soms bymekaargekom”. So, sê hy, het die kerkraad van Kaapstad een keer saam met verteenwoordigers van die buitgemeentes vergader onder die naam van “die groot kerkraad” om sake

van gemeenskaplike belang te bespreek. Hier verwys hy klaarblyklik na die jaar 1691 toe daar met die stigting van Drakenstein, in die woorde van Van der Watt [1976:32] “geskiedenis gemaak is toe daar vir die eerste keer gepraat is van ’n “grooten kerckenraad”. Hiermee is bedoel ’n vergadering van die Kaapstadse Kerkraad saam met afgevaardigdes van Drakenstein. Dit was blykbaar in lyn met die Dordtse Kerkorde wat ’n bepaling bevat het waarvolgens plattelandse gemeentes in sekere ernstige sake met hul naburige gemeentes skakel.

Hierdie “grooten kerckenraad” was ’n goeie begin maar het natuurlik nie die gemeentes se behoefte aan nouer skakeling tevrede gestel nie. Vir Van der Watt[1976:33] is hiermee ’n saak uitgemaak vir die hou van meerdere vergaderinge en sedert 1707 het die aandrag daarvoor sterker geword. Dit het veral gebeur toe die gemeentes van Stellenbosch en Drakenstein, ’n “gekombineerde vergadering” gehou het en aan die classis van Amsterdam daarvan kennis gegee het. Dit het natuurlik eers geskied nadat toestemming van die owerheid verkry is.

Iets onverwags het in 1710 gebeur toe die owerheid op gemeentes aangedring het om in een kerkvergadering byeen te kom. Hierdie versoek vanuit ’n onverwagte oord het gekom in die vorm van voorstelle wat die goewerneur-generaal van Nederlands-Indië, Joan Van Hoorn, aan die Politieke Raad voorgelê het. Daarmee is gevra dat ’n “gesamentlike kerkvergadering” jaarliks moes vergader om o a korrespondensie af te handel en gesamentlike sake te behartig. [Van der Watt 1976:33] Dis ’n “tragiese feit” dat hierdie versoek tot die hou van ’n meerdere vergadering deur “die kerk se leidsliede” self verongeluk is.

Die saak sou egter nie hiermee gaan lê nie, want in 1714 het die Kaapstadse kerkraad ’n voorstel op die tafel wat vra dat daar jaarliks byeenkomste saam met Stellenbosch se gemeente gehou moet word. [Van der Watt 1976:33]

Interessant genoeg was die aandrang op meerdere vergaderinge telkens afkomstig van die plattelandse gemeentes. Die buitgemeentes het blykbaar so 'n behoefte baie sterker aangevoel as die gemeentes in die stad. Hierdie keer was die owerheid weer negatief maar het die buitgemeentes doodeenvoudig op hulle eie gegaan en gesamentlike vergaderings gehou. So vergader Stellenbosch in 1729 met Drakenstein en in 1732 stuur beide van hulle afgevaardigdes na die kerkraad van Kaapstad se vergadering. [Van der Watt 1976:34]

Die Klassis van Amsterdam het in 1733 hierdie jaarlikse “broederlike byeenkoms” van waarde geag maar dinge wou maar net nie vlot nie. In 1742 is die Kaapse predikante gedwing om in 'n nie-amptelike verband saam te vergader betreffende probleme rondom George Schmidt en sy Morawiese sending. [Van der Watt 1976:34]

Hier was 'n tipiese geval waar 'n saak opgeduik het wat meer as een gemeente geraak het en breër aandag nodig gehad het. Die saak het gevra vir 'n meerdere vergadering binne 'n kerkverband. Die owerheid het tot die besef gekom dat hy nie alle kerklike sake meer alleen kan hanteer nie en het toe toestemming gegee tot die hou van 'n meerdere vergadering. Op hierdie wyse het die kerk geleentheid gekry om spontaan as gemeentes te vergader in meerdere vergaderinge.

In 1743, op 'n reis na die binneland, was die goewerneur-generaal van Batavia getref deur die verwaarloosheid van die burgers en as opheffingsmaatreël twee nuwe gemeentes gestig t w Roodezand [Tulbagh] [1743] en Swartland [Malmesbury] [1745]. Met die vasstelling van grense het die owerhede geoordeel dat die kerke self die saak beter kan beredder en so het die vyf verskillende kerkrade op bevel van die Politieke Raad in 'n “gekombineerde kerkvergadering” vergader om die saak op te los. [Van der Watt 1976:34]

Tot op hierdie stadium was daar in Suid-Afrika, vir die eerste drie en neëntig jaar na 1652, in werklikheid net een vorm van kerkvergadering bekend en dit was die Kerkraadsvergadering. [Coertzen 1982:11] Hierdie eerste vergadering waarop al vyf gemeentes verteenwoordig was het op 30 Augustus 1745 plaasgevind. Die vergadering het die saak wat aan hom opgedra is goed bespreek en afgehandel. Die waarde van die byeenkoms is ingesien en is daar besluit om die owerheid te versoek om elke jaar so 'n "Classicaale Vergadering" te hou. Die Politieke Raad het, sonder om die saak na Nederland te verwys, self 'n besluit geneem dat dit in orde is en dat daar jaarliks so 'n vergadering sal wees om alle voorvallende kerklike sake te behartig. [Van der Watt 1976:35; vgl Coertzen 1984:11]

2.12.2 Eerste Gekombineerde Kerkvergadering

Op Maandag 17 Januarie 1746 het verteenwoordigers van al die gemeentes dan ook in die konsistorie van die Kaapstadse kerkgebou bymekaargekom vir die eerste amptelike vergadering - die eerste 'Gekombineerde Kerkvergadering'. [Du Toit 1955:127; Van der Watt 1976:35] Dis 'n Gekombineerde Kerkvergadering genoem omdat die classis van Amsterdam, onder wie se toesig die Kaapse Kerk op hierdie stadium was, verhinder het dat die Kaapse Kerk 'n eie selfstandige klassis vorm. [Keet 1924:4]

By hierdie vergadering het dit vir die aanwesiges die karakter van 'n klassis gehad en is daar ook besluit om die Klassis van Amsterdam in te lig oor die pas afgelope "klassikale vergadering" [Van der Watt 1976:35] Coertzen [1982:11] bevind ook, " hierdie vergadering het in samestelling en handelswyse grootliks voldoen aan die vereistes wat die Dordtse Kerkorde vir klassikale byeenkomste gestel het." In Nederland is hierdie vergadering positief ontvang en is die seën daarvoor uitgespreek. Hulle het verkies om die vergadering 'n "Coetus" of "Conventus" te noem omdat dit nie die bevoegdheid van 'n classis gehad het om bv proponente te eksamineer of predikante aan te stel of te bevestig nie. [Vorster 1956:114; Van der Watt

1976:35]

Gesien van die kant van 'n gereformeerde kerkregkundige soos Vorster was die datum 1748 van groot belang. In hierdie jaar word die 4de samekoms gehou en by daardie geleentheid was daar uit elke gemeente 'n predikant en een ouderling teenwoordig. 'n Uitsondering was die Kaap wat deur twee ouderlinge verteenwoordig is. Die afgevaardigdes het hulle plekke ingeneem soos gebruikelik by die klassikale vergaderinge en aan al die Dordtse artikels insake klassikale vergaderinge is voldoen. [Vorster 1956:114]

Van hierdie sake, noem Vorster, was onder andere: die vergadering is met gebed geopen en gesluit, afgevaardigdes het met geloofsbriewe ter vergadering verskyn, notule is gehou, die voorsitter was alleenlik voorsitter vir die duur van die vergadering, die predikante het om die beurt as voorsitter opgetree, censura morum is gehou, kerkvisitasie is ingestel en die handeling van die vorige vergadering is gelees om herhaling van besluite te voorkom. [Vorster 1956:114-115] Daar is genoegsame bewys dat die afgevaardigdes by hierdie vergadering in 1748 vir hulle gehou het by wat hulle aan die begin verklaar het dat hulle, "niets anders wenschen, dan alle kerckelijke saaken in een gewenschte ruste, vrede, eenigheid en broederlijke liefde, tot eere van Gods grooten Naam, onderlinge stigtinge der gemeentens en uytbreiding van 'trijk van Koning Jesus kerckelijk te behandelen...." [Vorster 1956:115]

In die lig van bogenoemde, sê Vorster [1956:115-116], is dit nie moeilik om die status en betekenis van die Gekombineerde Kerkvergadering te bepaal nie. Die owerheid en die Kerke self het, met volle kennis van wat die funksie en status van 'n classis is en wat die funksie en taak van die voorgestelde vergadering sou wees, dit 'n Klassikale vergadering genoem. So het die vergadering homself ook by die Classis as 'n Klassikale vergadering aangedien.

Ongelukkig vir die kerk se kerkregtelike ontwikkeling is hierdie vergadering nie lank daarna nie en wel in 1759 weer afgestel. Die owerheid het dit afgestel omdat dit volgens hulle van “weinig nut” was en die kostes te “hoog” was vir die buite gemeentes wat baie skuld gehad het. Albei besware was ongegrond want die ware oorsaak was die feit dat die klassis Amsterdam “gesteurd gevoel” het omdat die “Gekombineerde Kerkvergadering” regstreeks korrespondensie met die Partikuliere sinode van Suid-Holland aangeknoop het. [Du Toit 1955:127]

Die opheffing van hierdie meerdere vergadering was een van die “grootste rampe” wat die kerk in Suid-Afrika getref het en volgens Du Toit [1955:128] “een van die groot oorsake van die slapheid wat in die negentiende eeu sou toelaat dat die kerk onder regstreekse beheer van die staat gekom het.” Hier word verwys na die Kerkorde van De Mist en dat die Metodisme en Liberalisme soveel veld gewin het.

2.12.3 Aanbreek van negentiende eeu en die optrede van De Mist

Nadat die Kaap in 1795 deur die Engelse verower is het daar nie ´n merkwaardige verskil op die kerklike terrein ingetree nie. In Holland was dit egter anders want daar is gedurende hierdie tyd ´n goeie teelaarde geskep vir “die Franse Revolusie se gedagtes van die onvervreembare regte van die mens, vryheid, gelykheid, broederskap.” [Du Toit 1955:128]

In 1803 het die Kaap weer oorgegaan in die hande van die Hollanders en hulle politieke beheer was slegs vir ´n paar jaar, maar “kultureel, opvoedkundig en godsdienstig was dit van groot betekenis vir Suid-Afrika.” [Hanekom 1951:116] In hierdie tyd ontvang die Kaap vir Jacob Abraham de Mist, ´n “skerpsinnige en bekwame man”, [Du Toit 1955:129] as die nuwe Kommissaris-Generaal.

De Mist was ´n predikant-seun van hoogstaande karakter, besondere talente, ´n kragtige persoonlikheid en “een van die groot manne van sy tyd” [Hanekom

1951:116] Ongelukkig sou hy, ook “deurdronge van die gees van die Franse Revolusie,” na ons land kom met dieselfde gedagtes oor kerk en staat as wat toe in Holland in swang was. [Du Toit 1955:129] In die kringe waarin hy beweeg het, het die revolusie-gees hoog opgevlam, maar hyself het die meer gematigde, konserwatiewe rigting verteenwoordig wat ook vir die christelike godsdiens plek wou inruim in die nuwe orde. In die Nasionale Vergadering verwys De Mist dan ook na die “lessen en voorskrifte van Jezus Christus, soos ons die bij de Evangelieën zijn agtergelaten.” [Hanekom 1951:117]

Aan die Kaap het De Mist sy invloed laat geld en ’n hervormingsplan opgestel wat oor die hele spektrum van die lewenshandel, landbou, nywerheid, regering, regspraak, opvoeding en godsdiens gehandel het. [Hanekom 1951:116 -117] Sy plan om die hele samelewing te reorganiseer het hy op 25 Julie 1804 as ‘kerkenorde’ laat verskyn. [Du Toit 1955:129] Hierdie “sogenaamde Kerkorde”, wat eintlik ’n “Staatsordonnansie” was, [Van Staden 1973:424] het die naam gehad van die “Provisionele Kerken-ordre voor de Bataafsche Volksplanting aan de Kaap de Goede Hoop” [Hanekom 1951:117]

2.12.4 De Mist se Kerkorde 1804

Hierdie dokument van De Mist het vanaf sy aanhef reeds getoon dat dit deurdrenk was van die beginsels van die rewolusie en hierdie rewolusionêre en rasionalistiese gedagtes het mettertyd in die Kaapse samelewing deurgesuur. [vgl Du Toit 1955:129-130; Hanekom 1951:117]

Volgens Vorster kon dit nie anders nie want die Bataafse Bewind was “te deurdronge van die revolusie-gees om aan die kerk te laat reg geskied. Daarom is die roep van die kerk om selfstandigheid deur kommissaris De Mist beantwoord met sy Kerkorde wat oënskynlik vryheid aan die kerk gegee het, maar in werklikheid die kerk onderhorig aan die staat gemaak het. Dit was vir die kerk ’n harde slag. [Vorster 1961:463]

Die grondbeginsels van hierdie Kerkorde vind ons terug in die besluit van die Nasionale Vergadering van 5 Augustus 1796 om die “Decreet ter afscheidinge der Kerk van de Staat - of het doen ophouden eener bevoorregte Kerk “ , uit te vaardig, waarmee De Mist heelhartig ingestem het. [Hanekom 1951:118]
Volgens Hanekom is die ooreenkoms tussen hierdie “Decreet” en die Kerkorde van De Mist so opvallend, selfs in die woordkeuse en formulering, dat dit lyk asof De Mist slegs die Nasionale Vergadering se besluit oorgeskryf het.

Uit hierdie Kerkorde spreek `n sterk godsdienstige neiging, maar in ooreenstemming met die gees van verdraagsaamheid verseker De Mist gelyke beskerming aan alle Kerke [Art 1] sonder dat enige voorregte verbonde is aan `n bepaalde geloofsbelydenis [Art 3] Hiermee is, volgens Hanekom, `n Christendom geproklameer wat verhewe is bokant alle geloofsverdeeldheid en kry ons die “verligtings-idee” van verdraagsaamheid.[Hanekom 1951:118]

De Mist se hervormingsplanne het die skeiding van Kerk en Staat en vryheid aan alle vorme van godsdiens gebring maar wou hy, volgens Hanekom., [1951:118] die skeiding tussen Kerk en Staat nie radikaal deurvoer nie. De Mist het op die beginsel gebou dat die verhouding tussen Kerk en Staat by wyse van onderlinge ooreenkoms gereël moes word. [Hanekom 1951:119] `n Gedagte waarin die gees van Napoleon voortlewe. “Daarom ook, neem die toepassing van revolusionêre denkbeelde op die Kerk by De Mist die vorm aan van die onderwerping van die Kerk aan die Staat. “Een groot gedagte het die Kommissaris-Generaal in hierdie eerste gedeelte van sy ordonansie probeer vaslê, en wel die absolute ondergeskiktheid van die Kerk aan die Staat.” [Hanekom 1951:119] “Selfs vir die nietigste sake moet eers die toestemming van die regering gevra word.” [Du Toit 1955:130]

Volgens die Kerkorde van De Mist het die Ned Geref Kerk nog `n mate van voorrang geniet [par 20] maar is saam met ander Kerke afhanklik van die

Staat vir die hou van buitengewone openbare godsdiensoefeninge [par 4,7], oprigting van geboue [par 6], vermeerdering van leraars [par 9] en die vrye beroeping van leraars [par 21] Aan elke kerk is dit oorgelaat “de vrije openlegging van desselfs bijzondere Leerstelsels” en daar is die stellige versekering dat die Staat daarin “nimmer eenige beslissingen nog bepalingen” sal maak nie [par 5]. Daar is egter maar “een Hoogste Civile Autoriteit” waaraan ook die Kerk onderworpe is daar is wel ruimte vir `n “Algemeene Kerk-vergadering [par 46] wat egter betreffende sy onderwerpe van bespreking, tyd van sameroeping e d m afhanklik is van die Goewerneur se “schriftelijk Fiat” [par 49] En so blyk uit alles dat die Kerk ondergeskik gemaak is aan die staatsgesag en selfs diensbaar gemaak is aan die staatsbelange. [Hanekom 1951:120]

Opvallend was die verdraagsaamheid wat ds Borchers en die kerk aan die Kaap weer ingeneem het. Dit was niks anders nie dan gediensigheid teenoor die owerheid. `n Deel van die Stellenbosch-gemeente het teenoor hierdie gediensigheid standpunt ingeneem en selfs apart vergader maar moes die reg op hoër gesag laat vaar. [Hanekom 1951:120]

De Mist se hervormingsplan was radikaal en omvattend en het die kerklike lewe ingrypend verander en veel daartoe bygedra dat die nuwe liberale denkbeelde van die negentiende eeu aan die Kaap posgevat het. Tog het die Kaapse Kerk die kerkorde met groot gelatenheid aanvaar. Dit is vir Hanekom [1951:120] die bewys van in hoeverre die gedagte van geestelike onafhanklikheid in kerklike kringe verlore geraak het. Hy kom tot die slotsom dat die Kaapse Kerk deur die Classis Amsterdam en die Kompanjie aan die Kaap in `n afhanklikheidsposisie gehou is.

De Mist se Kerkorde het saam met sy Huwelikswet en Skoolorde die liberale denkbeelde in die huisgesinne, skool en Kerk aan die Kaap ingedra - plekke waar die godsdienstige lewe tot daardie tyd sy sterkste houvas gehad het.

Hanekom bevind: “Soek ons na die kanale waarlangs nuwe denkbearde deurgevloei het na Suid-Afrika, dan moet die Bataafse bewind en by name die instellinge van De Mist daarvoor aangewys word.” [Hanekom 1951:121] Die Bataafse Bewind was egter te kort van duur om die beginsels van De Mist tot volle ontplooiing te laat kom.

In 1806 toe die Kaap in die hande van ’n vreemde moondheid oorgegaan het, is die kerkorde van De Mist o a gebruik om “die kerk in knegskap te hou.” [Vorster *Kb* 5 April 1961:463] Met die opstelling van hierdie Kerkorde het die kerk geen seggenskap gehad nie en word die kerk dus so afhanklik van die staat gestel soos dit nog nooit tevore gewees het nie. [Du Toit 1955:130] “Die Gereformeerde beginsels van kerkregering wat nog altyd gegeld het, word eenvoudig opsy geskuif. Tereg is gesê: Die jaar 1804 was die sterfjaar van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.” [Du Toit 1955:130]

2.12.5 1816 - Algemeen Reglement voor het bestuur der Hervormde Kerk van het Koninkryk der Nederlanden

Die rasionalisme het saam met die liberalisme aan die einde van die 18de eeu baie bygedra om die grondslae van die gereformeerde geloof te ondermyn en teen die begin van die 19de eeu is die gesag van die Belydenisskrifte nie meer erken nie. [Van der Watt 1980:39]

“In 1816 werd, op last van koning Willem 1, het Algemeen Reglement voor het bestuur van de Nederlandse Hervormde Kerk ingevoerd” [Nauta 1971:23] Dit het in baie belangrike opsigte totaal afgewyk van die gereformeerde kerkregtelike beginsels. [Van der Watt 1980:39] Dit sou, hoe goed ook al bedoel, “tegelykertyd ’n bewys wees van die ontkenning van die kerklike outonomie en ’n voorbeeld van die gesagsingryping van die Staat in die interne aangeleenthede van die Kerk. Die Kerk het ’n staatopgelegde bestuur gekry.” [Treurnicht 1957:649] Dit was ’n kollegialistiese reglement wat die gereformeerde kerkorde, wat vir byna twee eeue geldig was, opsy gesit het.

[Jansen 1952:8]

2.12.6 1824 - Eerste sinode van Ned Geref Kerk en die Algemeen Reglement

In sy sterk kenmerkende taalgebruik getuig Vorster van die kerk se drang na vryheid, “Die kerk het geweier om hom te laat verkneg. Gelei deur die Woord van God, aangevuur deur die vryheidsdrang eie aan die kerk van Christus en in besit van ’n geestelike krag wat nie gefnuik kon word nie, het die kerk hom verset teen hierdie staatsoorheersing.” Hierdie verset van die kerk was vir Vorster die dryfkrag wat daartoe aanleiding gegee het dat die kerk in 1824 die reg verkry het om voortaan ’n sinode te hou. [Vorster *Kb* 5 April 1961:463]

In ’n brief gedateer 19 Junie 1824 het drie predikante van Kaapstad die inisiatief geneem om ’n eerste sinode saam te roep. Hiervoor het hulle hulle beroep op die Kerkorde van De Mist van 1804 wat ’n Algemene Kerkvergadering in die vooruitsig gestel het maar dan ook op “den bijzonderen aart van het Presbyteriaansche Kerkgenootschap, dat door Kerkenraden en Synoden geregeerd wordt.” [Kleynhans 1985:31]

“In ’n missive aan de Gouverneur gezonden op 21 Oktober 1824, worden o a als hoofdzaken, waarmede deze vergadering zich zou bemoeien, genoemd: ’derzelver aandacht bezighouden met het ontwerpen van een Algemeen Reglement van Bestuur voor de Hervormde Kerk binnen deze Volksplanting, met al de aanleve daarvan, vervat in zoovele onderdeelige zaken, als daartoe ex rei natura kunnen en moeten gebracht worden.”

[Keet 1925:3]

Die groot oomblik het aangebreek. “Op 2 November, 1824, kwam dan de eerste Algemene Vergadering of Synode van onze kerk in de moederstad bijeen.” [Keet 1925:3] Onverstaanbaar dat dit vir gereformeerdes 172 jaar

geneem het om in 'n eie sinode byeen te kom. Vir Moorrees [1937:546], “'n keerpunt in die geskiedenis van die Ned Geref Kerk”. Dit het geskied nadat, “door de Kerkeraad van de Kaapstad verlot gevraagd en verkregen werd, om 'n algemene vergadering van de verstrooide en steeds talrijker wordende gemeenten van ons vaderland bijeen te roepen.” [Keet 1925:3] Na al die jare se afhanklikheid van die owerheid en sy dure stryd na vryheid was dit vir die Kaapse Kerk 'n groot en heuglike gebeurtenis.

Die eerste sinode in 1824 het ook kritiek uitgelok en so is daar vir Du Toit [1955:133] baie opvallende veranderinge by hierdie vergadering. So, byvoorbeeld, is die ou naam ‘Gereformeerd’ langsamerhand deur die woord ‘Hervormd’ vervang. Verder word nie gesprek van 'n meerdere vergadering nie, maar van 'n ‘hoëre’ en die gemeentes het volgens hom ook “hul selfstandigheid verloor en is opgeneem in een groot ‘genootskap’” Daarbenewens was dit ook gou duidelik dat die leidende figure op die sinode die “verstandsrigting” toegedaan was.

Hierdie eerste sinode het na lang besprekings 'n Algemeen Reglement aanvaar wat as basis moes dien vir die regering van die kerk. [Van der Watt 1980:38] Ander sake op die sakelys was o a Godsdiensonderwys, bewaar van die goeie orde in die kerk, kerkvisitasie en die verkryging van die nodige fondse om so 'n vergadering te hou. [Keet 1924:3] Uit die besluite wat geneem is was dit duidelik dat die Kaapse Kerk in haar kerkregtelike ontwikkeling in Nederland se spore sou loop. “'n Gevaarlike weg betree die Sinode van 1824 toe hy ook die Ned Hervormde Kerk op die voet volg wat betref sy Algemeen Reglement wat in 1816 aldaar ingevoer is.” [Hanekom 1951:177] Dis ook volgens hom doelbewus so gedoen. Keet erken ook: “...is vooreerst nodig om te erkennen dat het kerkelik reglement opgestel door de Synode van 1824 ongetwyfeld gebaseerd is op het Algemeen Reglement voor de Hervormde kerk in Nederland.” [Keet 1925:16, Du Toit 1955:133] By die optrek van die Reglement van 1824 het die Kerkorde van De Mist gedien “als grondslag en

algemeenen grondregel” en is dit ook uitdruklik verklaar deur die Sinode dat hierdie Kerkorde “beschouwd zal moeten worden als de grondwet der Hervormde kerk in deze Volksplanting” maar die Dordtse Kerkorde het weinig daadwerklike invloed op die Sinode uitgeoefen en op die Algemeen Reglement van 1824 nog minder. [Hanekom 1951:177]

Van der Watt vind dit ook ongelukkig dat die gereformeerde Dordste Kerkorde nie die basis van die nuwe reglement gevorm het nie maar, dat die geldende kerkorde van De Mist en die Algemeen Reglement “in meer as een opsig nagevolg is.” [Van der Watt 1980:39] Tog is hy van mening dat die sinode op die spoor van Dordt wou bly. Hy kom tot hierdie gevolgtrekking omdat die voorsitter van die 1824-sinode, ds J C Berrange, in sy openingsrede verklaar het dat die sinode hom m b t die Kerkorde besig sal hou met die “fundamentele grondstellingen van de Nederlandsche Kerk, waarvan wij afstammen” Hiermee het hy die beginsels van Dordt bedoel want hy het `n versoek tot die goewerneur gerig om die Dordtse Kerkorde te laat druk. [Van der Watt 1980:39] Van der Watt glo dat dit geensins die bedoeling was om van die gereformeerde beginsels af te wyk nie, maar juis om dit onder omstandighede te handhaaf. “Die Reglement van 1816 is dus grondig verander na die beginsels van Dordt “ [Van der Watt 1980:39]

As Vorster dit ook vreemd vind dat die vergadering van 1824, uit vrye keuse en sonder dwang van die kant van die staat, nogtans sy reglement opgestel het op die voetspoor van die reglement van 1816 wat koning Willem aan die moederkerk in Nederland opgelê het, glo hy ook dat die vergadering op die regte koers was. As motivering verwys hy ook na die voorsitter se openingsrede. [Vorster *GV* Aug.1951:125] Vorster glo, “....dat hy (voorsitter) met die fundamentele doelstellings nie bedoel het die rewolusionêre beginsels van 1816 nie, maar die beginsels van die Dordste Kerkorde..” [Vorster *GV* Aug 1951:126] “Daar was dus geensins die bedoeling om van die Gereformeerde beginsels af te wyk nie. Hulle het nie willens en wetens wat Gereformeerde

was, begrawe nie, maar juis onder moeilike omstandighede die beginsels van Dordt probeer handhaaf.” [Vorster GV Aug. 1951:126] Vanuit die geleedere van die Gereformeerde Kerke is Du Toit [1955:133] se oordeel oor die sinode van 1824: “Is 1804 die sterfjaar van die Gereformeerde kerk in Suid-Afrika, 1824 is die jaar van die plegtige begrafnis”

2.12.7 Punte van Ooreenkomste en Verskille tussen die Reglemente van 1816 en 1824

Aangesien die 1816 reglement as voorbeeld gedien het vir die 1824 reglement is dit seker vanselfsprekend dat daar ooreenkomste sal wees. Die Nederlandse bepalinge is wel aangepas by die Kaapse toestande, maar in beginsel het die sinode van 1824 hom op Nederlandse grondslag gevestig en so is sommige artikels glad nie gewysig nie terwyl daar tog ander is wat radikaal verander is. Vir ander is belangrike dele van die Reglement van 1824 ontleen aan die Reglement van 1816 en is daar in die grondbeginsels van kerkregering nie veel verskil nie. [vgl Van der Watt 1980:39; Hanekom 1951:178]

In latere jare het Van Staden daarop gewys dat die klem - ook van mag - in die Ned Geref Kerk vanaf desentralisasie na sentralisasie verskuif het. Dis ’n ontsporing wat toe te skryf is “aan ’n kollegialistiese kerkbegrip wat veral sedert die eerste sinode in 1824 in die N G Kerk gevestig geraak het” [Van Staden 1997:39] Wat terugskouend in die Ned Geref Kerk gebeur het, is dat die kerkverband as die eintlike kerk gesien is en die plaaslike kerke nagenoeg as “takke” van die kerkverband. Dit het meegebring dat feitlik al die gesag van die kerk in ’n liggaam soos die Algemene Sinode gevestig geraak het. Hierdie liggaam het dan soms besluite geneem wat verreikende gevolge vir gemeentes en lidmate ingehou het. [Van Staden 1997:39] Van der Watt gee ook toe dat baie “kollegialistiese smette” in die Kaapse reglement aanwesig was. Dit het veral in die bewoording van sekere artikels voorgekom. Hier verwys hy dan na woorde soos “bestuur”, “hoëre bestuur”, “kollegie” ens. wat

tipies is van uitdrukkinge wat in die kollegiale sisteem van kerkregering voorkom. [Van der Watt 1980:39]

H J Royaards het 'n noukeurige vergelyking tussen die twee Reglemente gemaak en wys op die merkwaardige feit dat nog voor die 1816 Sinode in Holland daar reeds in Suid-Afrika voorbrand gemaak is as gestel word dat dit van groot belang vir die Kaapse Kerk sou wees. [Hanekom 1951:178]

Royaards het hierdie invloede uit Nederland op die Kaapse Kerk as “weldadige zaden” beskou, maar Hanekom sien dit eerder as saad van onkruid wat op die akker van ons godsdienstige lewe in Nederland en Suid-Afrika veel kwaad gedoen het. Volgens Hanekom het hierdie invloede in ons land die weg gebaan vir die liberalisme, wantroue by vele lidmate gewek het en eindelijk as ontbindende kragte meegewerk het om die kerk te verbrokkel. Hier word veral gedink aan die Afskeiding in Suid-Afrika in 1859. [Hanekom 1951:178] Volgens Hanekom was die grondfout in die Reglement van 1816 die verbreking van die band tussen belydenis en kerkregering waardeur die belydenis van die kerk onbeskermd die wêreld ingewerp is en die kerkregering aan die willekeur van menslike insigte ten prooi geword het. [Hanekom 1951:179]

Dat dit vir die handhawing van die leer noodlottig was sou later blyk toe, ondanks die wysiginge van Ord 7 1843, die Kaapse Kerk ontdek het hoe ingrypend hierdie grondbeginsels die kerklike lewe raak en hoe moeilik dit is om die leer van die kerk te handhaaf as die organisasie van die kerk nie op die belydenis berus nie. Die miskenning van hierdie beginsel was, volgens Hanekom, [1951:179] die oorsaak van al die stryd en verbrokkeling en van die verval van die gereformeerde leer.

Art 9 van die Nederlandse Reglement van 1816 waarin die handhawing van die leer vermeld word as een van die baie ander verantwoordelikhede van kerkvergaderinge is in die Reglement van 1824 woordeliks oorgeneem as Art

7. Dit is nog `n belangrike bewys van hoe letterlik die 1824 Reglement die Reglement van 1816 op een van die belangrikste punte nagevolg het. [Hanekom 1951:179]

Die sinode van 1816 het, volgens Hanekom, baie onverskillig gehandel ten opsigte van die leer van die Gereformeerde Kerk en die gevolg was dat leraars en lidmate dwalinge oogluikend toegelaat het. Sommige het dit selfs gepropageer terwyl ander dit verdedig het met die stelling dat die Christendom in die eerste instansie nie leer is nie maar lewe. Laasgenoemde was ook een van die grondgedagtes van die Groninger-rigting. In `n beter bewoording as die 1816 Reglement is aan die kerklike vergaderinge “tot hoofddoel gestel de handhaving van den Godsdienst, bijzonder der Hervormde Leer en de Zuiverheid van zeden” waaruit `n mens moet aflei dat die Sinode geen skeiding tussen leer en lewe gemaak wou hê nie. By baie het die afkeur van die sogenaamde Katagismusprediking egter bly vassteek. [Hanekom 1951:181]

`n Belangrike opsig waarin die 1824 Reglement afgewyk het van die van 1816 was in die samestelling van die Sinode. Sedert 1816 het die Sinode van die Hervormde kerk in Nederland bestaan uit lede wat almal deur die koning benoem is en m a w `n vergadering sonder enige “kerkelyke roeping en kerkelyke autoriteit” [Hanekom 1951:182]

Een van die gebreke van die 1824 Reglement is die feit dat die selfstandigheid van die kerk naas die staat, wat een van die belangrikste kenmerke van die gereformeerde kerkregeringstelsels is, nie tot sy reg gekom het nie. In dieselfde asem moet egter toegegee word dat die Kaapse Kerk nooit in hierdie reëling berus het nie, maar altyd weer vir sy selfstandigheid die stryd teen die staat aangeknop het. [vgl Van der Watt 1980:40]

Die nuwe reglement het wel aan die kerk bevoegdheid gegee om gereeld

sinodale en ringsvergaderings te hou, maar die staat het sy gesag oor die kerk behou. So, bv , moes die hele reglement eers aan die goewerneur voorgelê word vir goedkeuring en hy het die bevoegdheid gehad om enige besluit van die sinode nietig te verklaar. [Van der Watt 1980:40] Hierdie reëling was natuurlik ongereformeerd en het die kerk in haar kerkregtelike ontwikkeling geweldig aan bande gelê. Spanning tussen die kerk en staat kon voorsien word en het dan ook inderdaad gou tot konflikte aanleiding gegee en selfs in openlike botsings tot uiting gekom. Dit het spoedig geblyk dat die verhouding tussen kerk en staat baie versleg het en dat dit dringende aandag vereis het. Die teenwoordigheid van die Kommissaris-Politiek wat oor die staat se belange moes waak het die ongesonde verhouding tussen die staat en die kerk blootgelê en die kerk se verlange na vryheid verder gestimuleer.[vgl. Hanekom 1951:182]

Die voordeel was egter dat ook ouderlinge as verteenwoordigers van hulle gemeentes sitting kon hê en op die wyse het die Kerkraad sy betekenis behou met sy verantwoordelikhede en medeseggingskap in kerklike sake. Die pligte van die kerkraad is dan ook in die Reglement van 1824 net soos later in die Ord 7 van 1843 uitvoerig beskrywe waarin ons, volgens Royaards, moet sien “de sporen van den Calvinistischen geeste, welke in eene kerk op kleiner schaal ingereg, zijn kracht kon ontwikkelen.” [Hanekom 1951:182]

2.12.8 Vorster oor Ooreenkomste en Verskille tussen die reglemente van 1824 en 1816

Vorster het die twee reglemente met mekaar vergelyk en bevind dat die Reglement van 1816 in 1824 as basis geneem is, maar grondig verwerk is. Volgens hom is daar groot ooreenkomste in terme en opset maar groot verskil in bedoeling en betekenis. [Vorster GV Aug 1951:126] Ander kerkregkundiges bevind ook heelwat verskille in die twee reglemente maar,.... “Talle artikels in die 1824-reglement het die kenmerkende en kardinale gereformeerde kerkregeringsbeginsels openbaar.” Onder hierdie sake tel,

volgens Van der Watt se kort opsomming, onder andere die volgende:

- Eerbiediging van die mindere kerkvergadering
- Selfstandigheid van die plaaslike kerk
- Handhawing van die drie besondere ampte
- Erkenning van die kerkverband en daarmee saam die beginsel van afvaardiging
- Belydenis van die absolute gesag van die Heilige Skrif as enigste norm vir die inrigting van die kerk [Van der Watt 1980:40]

Vorster sluit hierby aan maar gee ´n langer uiteensetting wanneer hy ´n vergelyking tref aan die hand van die vier hoof kenmerke van die Presbiteriaal-sinodale stelsel van Kerkregering. Hy stel dit dat, volgens beide Kuyper en Bouman, die gereformeerde kerkregering in die eerste plek daaraan geken word dat die plaaslike Kerk die uitgangspunt vir die Kerkregering vorm. [Vorster *GV Aug 1951:126*]

”Dit behels twee dinge: Die plaaslike Kerk met sy eie ampsdraers, die Kerkraad, is ´n volledige selfstandige Kerk, en die verskillende plaaslike Kerke is volgens die Skrif geroepe om hulle tot ´n eenheid in Ring en Sinode saam te verbind.” [Vorster *GV Aug 1951:126*] Dis ´n beginsel wat, volgens Vorster, in die Reglement van 1816 totaal verkrag is.

Vorster wys op Art 3 wat lui: “Het bestuur der Hervormde Kerk word synodaal, provinciaal, klassikaal en gemeentelyk uitgeoefend.” Die hiërgargiese patroon van hierdie artikel is konsekwent in die Reglement uitgewerk. Direk daarteenoor het die Sinode van 1824 bepaal: “Het bestuur der Hervormde Kerk word uitgeoefen gemeentelyk, ringsgewyze en synodaal.” [Vorster *GV Aug 1951:126*] So is daar, volgens Vorster, in die Reglement van 1824 die volle erkenning van die mindere vergaderinge en die outonomie van die plaaslike Kerk gekry. Dieselfde terme is nog gebruik maar ´n ander betekenis is daarby ingelê. [Vorster *GV Aug 1951:127*]

’n Tweede kenmerk van die Gereformeerde of Presbiteriale stelsel wat Vorster aanraak is die volle erkenning van die leke-element (Kuyper) of die drievoudige amp (Bouwman). Die Sinode van 1824 het met betrekking tot hierdie punt dit wat eie is aan die Kollegialisme en wat in 1816 pertinent gestel is weggelaat en die spoor van De Mist se Kerkorde geneem. Laasgenoemde Kerkorde was, volgens Vorster, op hierdie punt meer suiwer as die een van 1816 wat aan die amp van ouderling en diaken feitlik geen erkenning gee nie. [Vorster *GV Aug 1951:127*]

In die Reglement van 1816 was daar nie sprake van meerdere vergaderinge nie, maar slegs van besture. “Selfs ’n vlugtige vergelyking toon ook hier dat die Sinode die beginsels van 1618 bo die van 1816 verkies het. Die kerkvergaderinge is nie verlaag tot besture nie, al word die term “bestuur” dikwels gebruik, en die beginsel van afvaardiging, soos vasgelê in die kerkorde van De Mist, wat op die punt die voetspoor van die Dordtse Kerkorde gevolg het, is gehandhaaf.” [Vorster *GV Aug 1951:127*]

Met hierdie stelling het Vorster vinnig tussenbeide getree vir die gebruik van die gewraakte kollegialistiese term “bestuur” wat, so skerm hy, tog nie die kerkvergaderinge tot blote besture verlaag het nie. Hiermee is die indruk geskep dat hy, in stryd met sy geaardheid, die kollegialisme met sagte handskoene benader het.

As vierde kenmerk van die Gereformeerde stelsel noem Vorster die selfstandigheid van die Kerk naas die staat en stel dit dadelik dat die Algemene Reglement nie hier tot sy reg gekom het nie. [Vorster *GV Aug 1951:127*] Op hierdie punt vind Vorster vir die sinode se optrede versagting aangesien die kerk onder die staatsdwang van ’n vreemde owerheid gestaan het en dat selfs die Sinode van Dordrecht op hierdie punt aan die heerssugtige staat moes toegee. [Vorster *GV Aug 1951:127*]

Die Kaapse Kerk het dus hieraan toegegee maar, volgens Vorster,

terselfdertyd die stryd teen staatsoorheersing aangeknoop. 'n Stryd wat volgehou is totdat die staat die kerk se vryheid en selfstandigheid erken het. [Vorster *GV Aug 1951:127*]

Vorster vat sy beoordeling as volg saam: "Die Sinode van 1824 het doelbewus probeer om die lyne ten opsigte van die Kerkregering suiwer te trek. Die basis wat hy vir sy Algemene Reglement geneem het was egter verkeerd, en soos te verstaan is, het veel van die verkeerde van die ou reglement die nuwe aangekleef. Die resultaat was 'n hibriediese produk wat die hoofbeginsels van die Gereformeerde sisteem vertoon het, maar wat terminologie en sommige artikels betref aan die Kollegialisme van die Reglement van 1816 herinner het. Van 'n doelbewuste afwyking was daar geen sprake nie. Dit word bewys deur die feit dat die Kerk steeds gewillig was om die hand hervormend aan die Reglement te lê." [Vorster *GV Aug 1951:127-8*]

2.13 KERKREGTELIKE ONTWIKKELING NA DIE SINODE VAN 1824

Na afloop van die Sinode van 1824 moes en het die Kaapse Kerk aanbeweeg. In watter rigting? Die kerk het na hierdie sinode in so 'n mate buite die koloniegrense beweeg dat die kerk in Hanekom se woorde van 'n kerk met 'n "koloniale karakter" na 'n "Kerk van Afrika" verander het. [Kleynhans 1985:71] By die Sinode van 1837 het 'n kommissie opdrag ontvang om die kerkwette te revideer en het dit uitgeloop op die aanname van die Wette en Bepalings in 1842 wat later gelei het tot die herroeping van De Mist se Kerkorde in 1843. Daardeur is die Kaapse Kerk, volgens Vorster [*GV Aug 1951:128*] vrygemaak. Die volgende stap was om 'n naam vir die kerk te vind waardeur die Kerk uitdrukking kon gee van dit wat hy is en wou wees. Die naam "Hervormd" het deur die kerk in Nederland se optrede 'n bepaalde betekenis en gevoelswaarde gekry. Die keuse van die naam "Nederduitse Gereformeerde Kerk" by die Sinode van 1842 was, volgens Vorster, 'n duidelike openbaring van die karakter en rigting wat die Kerk aan die Kaap ingeslaan het. [Vorster *GV Aug 1951:128*]

Die invloed van die Kollegialisme was volgens Vorster nog duidelik sigbaar soos bv in die eerste twee artikels waar dit gestel is dat iemand lidmaat kon word van die kerk sonder om lidmaat te wees van 'n plaaslike gemeente. Hierdie artikels is oorgeneem uit die Reglement van 1816 en het weer die genootskapsidee van die Kollegialisme geleentheid gegee om sy invloed te verbrei. [Vorster *GV Aug 1951:128*]

Die Sinode van 1862 het verder standpunt ingeneem teen die afwykings en in 1870 is 'n kommissie aangewys om die Wette en Bepalings te revideer. Met die aanname van hul rapport in 1873 is daar "derhalwe finaal met die genootskapsidee afgereken." [Vorster *GV Aug 1951:128*]

Die kerk was egter nog nie tevrede nie en in 1897 is weer 'n kommissie aangewys om die wette te revideer. Ingrypende veranderinge is aangebring in die kommissie se verslag wat goedgekeur is. Op voetspoor van Voetius het die terme "meerdere" en "mindere" die terme "hoëre" en "laere" vervang. [Vorster *GV Aug 1951:128*]

"Samevattend kan ons sê dat, waar die Sinode van 1824 die sorg gedra het dat die hoofkenmerke van die Gereformeerde stelsel van Kerkregering in die Algemene Reglement tot uitdrukking gekom het, die Kerk daarna steeds gewillig was om oorblywende kollegiale smette veral ten opsigte van terminologie te verwyder, en dit ook inderdaad in die Sinodes van 1837, 1873 en 1903 gedoen het." [Vorster *GV Aug 1951*]

Vervolgens wys Vorster op hinderlike en onsuivere uitdrukkinge en terme wat in stryd met die Gereformeerde Kerkreg is en nog steeds aanwesig is:

- 1) In 'n paar artikels kom die woord "bestuur" nog voor en moet met die woorde "vergadering" of "regering" vervang word.
- 2) Die uitdrukking "aan die Kerkraad is opgedra" wys op hiërargie en moet gewysig word.

3) Artikels wat die leraar magtig om die doop te bedien aan kinders van ouers wat nie in die plaaslike gemeente is nie, is in stryd met ons opvatting van die doop.

4) Die artikel wat bepaal dat alleen lidmate voorwerpe van tug is (Art 236) behoort uitgebrei te word om dooplidmate in te sluit. [Vorster *GV Aug* 1951:129]

Ter afsluiting sê Vorster: “Al is dit dus te betreur dat die Sinode van 1824 en die van 1842 nie ’n kerkorde maar wel Wette en Bepalinge vir die regering van die Kerk aangeneem het, toon die geskiedenis tog dat die Kerk ook steeds wat sy Kerkregering betref Gereformeerd wou wees en inderdaad was. Daarby openbaar ’n saaklike vergelyking van die Wette en Bepalinge met die Reglemente van 1816 dat die N G Kerk in sy Kerkregering nie kollegialisties is nie maar Gereformeerd.” [Vorster *GV Aug* 1951:129]

Wanneer B B Keet in 1924 die regering van die Ned Geref Kerk beoordeel, dan verklaar hy: “Het resultaat van ons onderzoek is, dat de regeringsvorm van die Ned Geref Kerk, ondanks die vele onvoordelige omstandigheden welke hare geboorte omgaven en hare ontwikkeling bemoeilikten, niet in strijd is met de beginselen van het gereformeerde kerkrecht. Ze is in haar wezen niet kollegialisties; ze is ook niet kongresionalisties; maar ze is die presbyteraal-synodale vorm van kerkregering, welke de plaatselike gemeente en het verband van de kerk beide op het zuiverst tot hun recht laten komen. Zij wil vrij zijn, om volgens Gods Woord haar geestelike roeping te kunnen volbrengen, gedachtig aan het woord, dat Christus der gemeente tot ’n hoofd gegeven is boven alle dingen, welke Zijn lichaam is en de vervulling Desgenen, die alles in allen vervult.”

[Keet 1924:26]

“En so kan ons konkludeer dat die Kerk wat met Van Riebeeck hierheen gekom het nie gesterf het nie, maar uitgegroeï het tot ’n Gereformeerde Kerk op Afrikaanse bodem. En daarvoor loof ons God. [Vorster *GV* Aug 1951:130]

2.14 SAMEVATTING

Dr Koot Vorster het openlik sy dankbaarheid bely vir die feit dat God dit so beskik het dat dit gereformeerdes was wat die eerste kerk op Suid-Afrikaanse bodem gestig het en nie ’n Rooms-Katolieke Kerk met sy hiërargiese kerkinrigting nie.

Uit sy navorsing bevind Vorster dat die V O C gesteld was daarop om die christelike godsdienst binne sy ryksgebied te vestig en te bevorder. So het dit ook gebeur by die verversingspos aan die Kaap. Ongelukkig het die Kompanjie se bevoordeling van die kerk ook sy tol geëis aangesien dit ’n inmenging in kerklike sake beteken het. Die owerheid het die kerk oorheers en daardeur is die kerk in sy kerkregtelike ontwikkeling gestrem. In vergaderings, verkiesing van ampsdraers, beroeping van leraars ens moes die owerheid se toestemming verkry word. Daarmee saam kon die kerk se strewe na ’n kerkverband, los van owerheidsinmenging, ook nie realiseer nie.

Die hou van ’n “gekombineerde kerkvergadering” was ’n groot stap vorentoe maar deur die sg Kerkorde van goewerneur De Mist in 1804 is die deur egter geopen vir die saamroep van meerdere vergaderinge. Op die oog af het dit gelyk of De Mist se dokument vir die kerk vryheid gebring het, maar eintlik het dit die kerk verder in onderhorigheid gedompel.

In 1824 word die eerste sinode gehou en ’n Algemeen Reglement opgestel. Ongelukkig is dit gedoen aan die hand van die Algemeen Reglement wat in 1816 deur die Hervormde Kerk in Nederland opgestel is en wat gewemel het van kollegialistiese trekke. Daarmee is kollegialistiese smette ook hier te lande die kerk ingedra. Vorster bevind egter dat dit in die meeste gevalle slegs die

terminologie was wat ooreengestem het met die 1816 Reglement, maar dat dit tog in die gees van die Dordtse Kerkorde gestaan het. Hy bevind dan ook dat die Dordtse Kerkorde die kerkorde was wat aan die beginjare in die Kaapse Kerk gegeld het.